

TRADICIJSKA KULTURNA BAŠTINA UZ BLAGDANE SPOMENDANE U DUGOPOLJU

Radovan, Josip

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:754743>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

DIPLOMSKI RAD

**TRADICIJSKA KULTURNA BAŠTINA UZ BLAGDANE I
SPOMENDANE U DUGOPOLJU**

Josip Radovan

SPLIT, 2020.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost
Hrvatski jezik i književnost
Hrvatska tradicijska kultura u europskom kontekstu

**TRADICIJSKA KULTURNA BAŠTINA UZ BLAGDANE I
SPOMENDANE U DUGOPOLJU**

Student:
Josip Radovan

Mentor:
prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2020. godine

Sadržaj

1. UVOD	4
2. ADVENT	5
2.1. Sveta Barbara.....	5
2.2. Sveti Nikola, biskup.....	6
2.3. Mladinci	7
2.4. Bezgrješno začće Blažene Djevice Marije.....	8
2.5. Materice	8
2.6. Sveta Lucija.....	9
2.7. Očiči.....	10
2.8. Sveti Toma	10
2.9. Badnjak	11
3. BOŽIĆNO RAZDOBLJE	12
3.1. Sveti Stjepan prvomučenik.....	13
3.2. Sveti Ivan apostol i evanđelist.....	13
3.3. Mladenci.....	13
3.4. Silvestrovo.....	15
3.5. Nova godina	16
3.6. Sveta tri kralja.....	16
4. VELIKE POKLADE	17
5. SVETI JOSIP	19
6. KORIZMA.....	21
6.1. Veliki tjedan	22
6.1.1. Cvjetnica.....	23
6.1.2. Veliki četvrtak.....	23
6.1.3. Veliki petak.....	24
6.1.4. Velika subota	26
7. USKRS	26
8. SVETI JURAJ	27
9. SVETI MARKO EVANĐELIST	32
10. SPASOVO	34
11. DUHOVI.....	35
12. GOSPA U DNU POLJA	35
13. TIJELOVO.....	36
14. SVETI ANTUN PADOVANSKI.....	38
15. SVETI IVAN KRSTITELJ	39
16. VELIKA GOSPA	42

17. SVETI ROKO	43
18. SVETI MIHOVIL I SVETI JERONIM.....	45
19. SVI SVETI I DUŠNI DAN	47
20. ZAKLJUČAK	49
<i>Izvori</i>	49
<i>Literatura</i>	50
Sažetak.....	54
Summary.....	55

1. UVOD

Tradicijska je kulturna baština skup običaja, tradicija i dobara u povijesti nekog naroda. Hrvatska obiluje raznolikom kulturnom baštinom, a sva ta sačuvana kulturna baština, bilo materijalna ili nematerijalna, svjedoči o kontinuiranoj prisutnosti čovjeka na tim prostorima. Prenošenjem običaja i tradicija s generacije na generaciju narod dobiva na kulturnom i duhovnom planu, stvarajući budućim naraštajima bogatstvo koje je neprocjenjivo. Neki davni običaji, tradicije i vjerovanja i dan danas se čuvaju, a implementirani su, makar malim dijelom, u suvremene živote naroda koji tu živi. Običaji se pretežno dijele na obiteljske ili životne, godišnje ili kalendarske i radne ili gospodarske.

Godišnji običaji zbivaju se tijekom kalendarske godine na određene dane. Periodički se ponavljaju iz godine u godinu, daju određeni ritam življenju i čovjek ih svake godine nanovo proživljava. Vezani su uz određene crkveno-kalendarske datume i uz godišnja doba. Između mnogih crkveno-vjerskih tradicija i obreda te pučkih godišnjih običaja nema neke stroge granice, pa se oni međusobno isprepleću.¹

U ovom radu navode se godišnji narodni običaji vezani uz pojedine blagdane i spomendane koji se slave u Dugopolju. Zabilježene su opće karakteristike pojedinih blagdana i spomendana, kao i lokalne posebnosti karakteristične za dugopoljski kraj.

Kazivači tradicijskih običaja su Mila Balić, pok. Dinko Radan (Zeles), Mira Radan te Anđelka Balić (Đela). Svi žive u Dugopolju, a ove priče čuli su od svojih predaka i prenijeli ih na svoje potomke, dok su neki pak i sami proživjeli ove običaje.

Dugopolje, nek ti ime traje,

čuvat' ćemo tvoje običaje!

Čuvat' ćemo naše Dugopolje

da ga tuđin ne uzme pod svoje.

Na Mosoru, ponos Hrvata,

¹ Alaupović-Gjeldum, Dinka, *O običajima životnoga i godišnjeg ciklusa u Dugopolju*, Zbornik radova općine Dugopolje, Zagreb-Dugopolje, 2001., str. 507.

barjak slavni naših praotaca,

Dugopoljci čuvat' će ga uvek

i na svome ostat' će za navik!

Himna Dugopolja

2. ADVENT

Advent se sastoji od četiri nedjelje koje prethode Božiću, a one simboliziraju četiri tisućljeća od stvaranja svijeta do dolaska Isusa Krista. Nedjelja koja je najbliža svetkovini sv. Andrije prva je nedjelja Adventa. Pripreme za doček najveselijeg kršćanskog blagdana počinju na dan zaštitnika stoke, sv. Klementa koji se obilježava 23. studenoga. Međutim, u ovom kraju drži se da Svim svetima počinje Božić i taj je blagdan smatran *prvim čelom Božića*.² Tada se spremaju badnjaci za Badnjak, domaćin kuće siječe tri drveta i odabire ovcu od koje će se pripremiti pečenka.

2.1. Sveta Barbara

Sljedeći je blagdan 4. prosinca kada se obilježava sv. Barbara; na taj dan u adventsko vrijeme darivala su se dobra, a kažnjavala loša djeca.³ Sv. Barbara je višestruka zaštitnica - smatra se zaštitnicom od nagle i nepripravne smrti; rudara; radnika koji obavljaju radove opasne po život; od groma; od požara i od groznice. Uz sve ovo, svrstana je i među četrnaest svetaca pomoćnika u nevolji. U hrvatskoj tradicijskoj kulturi, božićno vrijeme u širem smislu obuhvaća vrijeme od sv. Barbare do Nove godine. U najširem smislu božićno vrijeme je već od blagdana Svih svetih pa do Sveta tri kralja, blagdana poznatog u narodu kao „Posljednji Božić“.⁴

² Hrvati u Bosni i Hercegovini početkom adventa smatraju sv. Katarinu Aleksandrijsku.

³ Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 418.

⁴ Marko Dragić, *Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XIII (2), Zagreb: Kršćanski akademski krug (KRAK), 2015., str. 142.

Po božićnim običajima, sv. Barbara prva je glasnica Božića. Ima dvadeset i jedan dan od sv. Barbare do Božića. Na ovaj se blagdan u nekim krajevima zrnje pšenice stavlja u male tanjure ili zdjelice i svaki se dan polijeva vodom, sve u svrhu prizivanja dobre ljetine. Kada naraste, pšenica služi kao ukras u kućama, a neki ju čak stave i ispod bora. S obzirom na to koliko je pšenica narasla, davale su se pretpostavke o urodu i općenito o blagostanju u sljedećoj godini. Pšenica je tako simbol kruha, a kruh je simbol tijela Kristovog. Blagdan sv. Barbare još se naziva i Varin dan. Za taj blagdan običaj je da se sprema „vara“. Nekoliko dana ususret Varinu danu pastirice su skupljale drva i natjecale se koja će ih od njih najviše skupiti. Drva su slagale na hrpe koje su se tada zvale „Varine balice“. Na komin bi donijele „Varine balice“ i zapalile ih, a potom bi stavile kotao sa sočivom na komaštre. Vara je simbolizirala obilje u godini koja slijedi. Kad vara provre, vatra se smanji 'na tiho' i ulije se maslinovo ulje. Kada bi se vara skuhalo, djevojke bi malo vare bacale u vodu, a domaćica bi malo dala i životinjama. Dajući varu stoci, domaćica bi govorila: „Koliko zrna, bilo ubaraka.“ Pastiri bi dobili vare uz malo pogačice i vina. Pastirima bi to bio pravi dernek, oni bi se okitili granama lovorike i pjevajući tjerali stoku na pašu. Na Varin dan ukućani su jeli varu za sva tri obroka. Svaki od ukućana morao je okusiti i blagosloviti varu govoreći: „Koliko zrna, bilo ubaraka.“ Na taj blagdan ništa se drugo nije jelo; čak se ni kruh nije mijesio, samo se vara jela. Ukoliko bi netko došao u goste, utoliko se i njemu posluživala vara. Svi su je uvijek rado blagovali, a ponajviše djeca. Običaj kuhanja vare još uvijek je živ u nekim krajevima, a ponajviše u Konavlima.⁵

2.2. Sveti Nikola, biskup

Sveti Nikola rođen je u 4. stoljeću u Patari u pokrajini Lyciji u Maloj Aziji. Roditelji su mu bili kršćani, a stric mu je bio nadbiskup u Miri te je on bio taj koji je zaredio Nikolu. Nakon smrti njegovih roditelja, Nikola je sav svoj imetak razdijelio sirotinji. Nakon smrti nasljednika njegova strica, izabran je za biskupa u Miri. O njemu i njegovu životu postoji nekoliko predaja i legendi, a jedna od njih govori kako je Nikola, „čuvši za nekoga plemića u gradu koji je ostao bez novaca, pribavio miraz za njegove tri kćeri“ na način da je tri noći uzastopce kroz plemićev prozor ubacivao po vrećicu sa zlatnicima. Kada biva otkriven nakon treće vrećice, zamolio je plemića da to nikome ne kaže. Time je postao zaštitnikom djevojaka

⁵ Isto, str. 154.-161.

u nevolji i udavača. Otuda i dolazi tradicija potajnog stavljanja darova dobroj, a šiba lošoj djeci u čizme, čarape i sl. Prema jednoj legendi, sv. Nikola je krenuo u Svetu zemlju, ali je tada nastala strašna oluja i brod umalo da nije potonuo. Međutim, on je zaprijetio valovima i oni su se smirili. Tako je sv. Nikola postao zaštitnikom mornara i putnika. Zaštitnik je djece, pomoraca, neudanih djevojaka, siromaha, studenata, farmaceuta, pekara, ribara, svjećara, zidara, trgovaca, tkalaca, zatvorenika, trgovaca, putnika, bolesnika, umirućih. Kult svetoga Nikole iznimno je raširen i na Istoku i na Zapadu.⁶

Sv. Nikolu, 6. prosinca, „karakterizira obilaženje sv. Nikole u biskupskom ornatu s palicom i krampusa (đavola) s košarom, lancima, šibom i sl., da od doma do doma nagrade dobru, a kazne zločestu djecu.“⁷ S obzirom na to da je ovaj blagdan toliko blizu Božića, poklon triju vrećica sa zlatnicima nekad se uspoređuje s poklonima koje su tri mudraca s istoka donijeli Isusu Kristu. Samim time, nikolinjski običaji stopili su se s božićnim običajem darivanja. Djeca se vesele svetom Nikoli jer im on ostavlja darove u njihove bičvice koje oni dan ranije ostave da vise, uglavnom na kvaki od prozora ili vrata. Naravno, ti pokloni prije nisu bili kao sad. Umjesto velike količine slatkiša i igračaka, djeca bi obično dobila jabuku, suhe smokve, orah, bajame, a, ako se moglo, nekada i pokoji bombon.⁸

2.3. Mladinci

Ditići, Djetići, Ditinci, Mladenci ili Mladinci, kako ih zovu u narodu, obilježavaju se treće nedjelje prije Božića. Stariji tada prijete djeci pa im se djeca darovima moraju dodvoravati. „Govorilo se djeci da se ne smiju svađati da moraju biti poslušni, inače će im čirevi iskočiti po stražnjici. Taj blagdan treba razlikovati od dana Nevine dječice, koji se obilježava 28. prosinca, treći dan nakon Božića.“⁹

⁶ Dragić, Marko, *Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, Ethnologica Dalmatica, 22 (1), Etnografski muzej, Split, 2015., str 6.-7.

⁷ Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 419.

⁸ Dragić, Marko, *Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, Ethnologica Dalmatica, 22 (1), Etnografski muzej, Split, 2015., str. 11.-13.

⁹ Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 430.

*Prije je bila tradicija da se poštiva. Nije smila nevista svekrvi i svekru odgovorit. Nit je smila šta radit. Šta ti se zapovidi, ima da odradiš.*¹⁰

2.4. Bezgrješno začéce Blažene Djevice Marije

Bezgrješno začéce Blažene Djevice Marije slavi se 8. prosinca. U nekim krajevima na taj dan u posudu stavljaju pšenicu koja do Božića izraste nekoliko centimetara i u nju stavljaju trostruku svijeću.¹¹

„Uz malenog Isusa, Blažena Djevica Marija u otajstvu Božića ima glavnu ulogu. Zato joj, u doba Došašća, pučka pobožnost posvećuje osobitu pažnju koja se odražava u zornicama, ranim jutarnjim misama na čast Majci Božjoj.“¹²

2.5. Materice

Materice, Majčice, Majke nebeske obilježavaju se druge nedjelje prije Božića. Naziv materice ili majčice umanjenica je množine riječi mater, odnosno majka. Muškarci tada ucjenjuju djevojke i žene i traže otkup, a majke ih darivaju. Uglavnom su ih darivale jabukama, orasima, suhim smokvama, opletenim terlucima ili nekim drugim manjim prigodnim darom. Nekad bi se djeca čak i šalila pa pripremila konop i prijetila svojoj majci da će je objesiti ako se ne iskupi. Majka bi se iskupila tako što bi djeci davala slatkiše i voće. Isto su djeca činila i očevima nedjelju dana kasnije, na Očiče.¹³ Također, djeca bi išla po susjedstvu i čestitala ženama *Materice*, a one bi morale nešto darovati toj djeci koja su čestitala. Uglavnom su ih darivale voćem koje su imale u kući. Mladići su navečer išli na silo kod svojih djevojaka, ako su već bile obavljene zaruke.¹⁴

Za Materice, sad da imaš zeta, zet bi donija dar babi i donija bi jun cipele. Taki je bija običaj. A punica bi za Uskrs zetu jaja nosila, kad bi se mlada koja udala. Za prvi

¹⁰ Zapisao sam 2020. godine u Dugopolju. Kazala mi je Mila Balić, rođena Balić, 1949. godine u Dugopolju.

¹¹ Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 422.

¹² *Isto*, str. 421.

¹³ *Isto*, str. 430.

¹⁴ *Isto*, str. 431.

*Uskrs, čak i drugi, treći, kako koja može. Di su bile jedinice, tu bi bilo i za duže godina. Di i' je pet, šest, ko će in svima nosit. To bi se i stotine jaja, i više, nosilo. Išli bi u Sinj pa bi čak i pokvarenih jaja kupili. Gori bi žene jadne, za dobit koji dinar, skupljale jaja pa se jaja i pokvare. Takvo je bilo vrime. Osobito gori po Sinjskoj krajini, gori Bitelić i ono, jadne žene nisu imale oklen dobit dinar, unda ako bi imale koju kokošicu, uvek kupi jaja unaprid za Uskrs, računaju da će doć žene za nasadit zeta, šta bi se reklo. To bi se računalo ka nosi se mladoj neka rađa dicu, da napredak ide.*¹⁵

2.6. Sveta Lucija

Sveta Lucija rođena je 284. u Sirakuzi na Siciliji u imućnoj obitelji. Zbog majčine teške bolesti, Lucija je s majkom otišla na grob sv. Agate u Kataniju. Na grobu se Luciji ukazala sveta Agata i rekla joj da će joj majka ozdraviti i da će Krist po Luciji proslaviti Sirakuzu. Lucija je tako odlučila svoje imanje razdijeliti siromasima, zbog čega ju je njezin mladić prijavio da je kršćanka. Priznala je da je sve svoje podijelila siromasima i kako joj je jedino preostalo da i samu sebe žrtvuje Gospodinu. Sudac joj se rugao zato što je rekla da iz nje govori Božji Duh te joj je zaprijetio da će je nasilu osramotiti u javnoj kući, ne bi li je Božji Duh ostavio. Kad je sudac pokušao odvesti Luciju u kuću bludnica, jaram volova nije ju mogao maknuti s mjesta. Budući da ju nije uspio osramotiti kako je želio, naredio je da je zapale. Međutim, ni vatra nije uspijevala doći do nje. Sudac je potom dao da joj mačem probodu vrat. Prije svoje smrti predvidjela je skorbu smrt Dioklecijana i prestanak progona kršćana. Krajnji čin mučenja bilo je vađenje njezinih očiju, ali, nekim čudom, ona je uspjela vidjeti i bez očiju.¹⁶ Zato se ona u hrvatskoj narodnoj tradicijskoj kulturi povezuje s vidom.

Na dan sv. Lucije, 13. prosinca, pripreme za Božić u punom su tijeku. „To je posljednji dan kada se u tanjur ili u drugu posudu stavlja i svaki dan zalijeva pšenica za božićnu svijeću, ukoliko to nije učinjeno i ranije.“¹⁷

¹⁵ Zapisao sam 2020. godine u Dugopolju. Kazala mi je spomenuta Mila Balić.

¹⁶ Helena Dragić, *Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica*. Croatica et Slavica Iadertina, 13 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2017., str. 244.

¹⁷ Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 426.

U dugopoljskom kraju, vjerovalo se da sv. Lucija nosi darove siromašnima. Djeca su čak prije ostavljala čarape pod svojim jastucima jer su mislili kako će im sv. Lucija ostaviti darove u njima.

2.7. Očići

Očići, Oci, Oci nebeski obilježavaju se tjedan dana prije Božića. Naziv očići umanjena je množine riječi otac. Tada, djeca i žene traže od muškaraca da se otkupe. Ujutro se ustanu vrlo rano da bi uhvatili oca u postelji, kako bi ga mogli zavezati tako da se on mora otkupiti, odnosno darovati ih.¹⁸ Svi su se uvijek radovali poklonima. Ukoliko se moglo, utoliko su se znale darivati i malo 'bolje' stvari poput češljica, marama, ogledala, ali i lopti, zviždaljki. S obzirom na to da su Očići tako blizu Božiću, svo meso već je bilo spremno pa se nekada 'darivalo' i meso - otac bi narezao pršuta, kobasica, sudžuka i sl.

*Očevi su darivali dicu za Očiće, a za Materice su matere darivale. Nije ti tu bilo veliki' darova. Jabuku, bombona, bili su uni bomboni pa bi bili zavezani u one papiriće u raznin onin bojan pa bi posli štedili da bi i' mogli obisit o borić. Ritko se darivalo nešto bolje, nije se baš moglo.*¹⁹

2.8. Sveti Toma

Sveti Toma Apostol često se naziva i *nevjerni Toma* zbog toga što nije htio vjerovati u Kristovo uskrsnuće dok god se sam nije uvjerio. Prema predaji, nije vjerovao ni u Marijino uznesenje na nebo.²⁰ Ovaj blagdan obilježava se 21. prosinca, a ujedno i označava početak prvih božićnih blagdana. Tada se ide na ispovijed i pričest te se kolje ono što je pripravljeno za Božić. Žene su prije na taj dan isijavale brašno za božićne kruhove koji se peku nekoliko dana prije Božića, zbog toga što ne bi bilo nikakvog kuhanja u božićne dane.²¹

¹⁸ Isto, str. 434-435.

¹⁹ Zapisao sam 2020. godine u Dugopolju. Kazala mi je spomenuta Mila Balić.

²⁰ Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 435-436.

²¹ Isto.

2.9. Badnjak

Badnjak (Badnji dan, Badnjica) dan je prije Božića i posvećen je Adamu i Evi. Tada hrvatski katolički puk posti iako post Crkva nije odredila. To je dan duhovnih i ovozemaljskih priprava za Božić. „Poslovi su bili najčešće podijeljeni tako da su muškarci pripremili drva i živinu za pečenje te većinom odmarali dok su žene kuhale, pripremale jela i kolače, čistile kuću.“²²

Po običajima koji ga karakteriziraju, Badnjak se može podijeliti na: *Badnje jutro i dan*, te *Badnju večer*. „Badnje jutro i dan karakteriziraju post, priprava hrane za Božić; škropljenje blagoslovljenom vodom i kićenje zelenilom. Značajke su Badnje večeri slama, kićenje božićnog bora ili jelke, ukrašavanje božićnih jaslca, postavljanje božićnih svijeća, badnja večera, večernja molitva, bdijenje, ophodi, čestitanje, zdravice, pjesme, koledanje, krjesovi.“²³ Na Badnji dan u središtu je pozornosti drvo badnjak te obredi i običaji vezani uz njega.²⁴

Domaćin kuće već od kolovoza razgleda pogodno drvo za badnjak. Najčešće, djed i unuk ili otac i sin sijeku badnjake na sami dan Badnjaka, bilo ujutro ili popodne. Kad se badnjak donese, prisloni se pokraj ulaznih vrata od kuće i tu stoji do zalaska sunca. Nakon večere su se ložili badnjaci koji su već bili pripremljeni. Domaćin bi često i krstio badnjake, nakon čega bi se prekrížila cijela obitelj i time bi se završio obred loženja badnjaka. Badnjak je u hrvatskoj tradicijskoj kulturi antropomorfiran - ljudi mu se obraćaju i daju mu hranu i piće. U Dugopolju se, primjerice, prema badnjacima odnosilo kao prema članovima obitelji, nazivani su *did* i *baba* te su hranjeni i zalijevani vinom.²⁵

Star je i običaj da se te noći uopće ne gasi vatra, tako da svjetlo gori kroz cijelu noć. To se smatralo simbolom kršćanskog gostoprimstva, pošto se Isus rodio u štatici, „upravo zbog toga što nije bilo mjesta u kućama i gostionicama za Mariju i Josipa.“²⁶

²² Braica, Silvio, *Božićni običaji*, Etnografski muzej Split, Split 2004., str. 11.

²³ Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 68.

²⁴ Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 439.

²⁵ Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 79.

²⁶ Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina 6. Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 257.

Na Badnju večer, išlo se u kužinu vatrenu, stavila bi se dva mlada 'rastića i naložila bi se vatra. I gazda kuće, muškarac stariji od kuće, uzme krštenu vodu i blagos'ovi komin i pomoli se sa svojom obitelji.²⁷

„Domaćin kuće za vrijeme molitve, nakon što je badnjak zapaljen, za vrijeme badnje večere, na Božić i Novu Godinu, te ponegdje i na Staru godinu i Sveta tri kralja, palio je svijeću.“²⁸ Svijeća bi uvijek ostala upaljena do kraja večere, a tada bi ju domaćin kuće ugasio kruhom umočenim u vino. Prije se taj kruh umočen u vino smatrao svoje kakvom poslasticom.

Obitelji su tradicionalno božićna drva (borove, jelke) kitili na Badnjak. Prije su ih ljudi znali kititi svijećama, orasima obojenim u srebrnu ili zlatnu boju, lješnjacima, jabukama, smokvama, bombonima, ukrasnim šarenim svjetlucavim papirima. Zelenilo u domu oko Božića, od pšenice u posudi do nekakve zelene grane odnosno božićnog drvca, izriče prosperitetnu želju za napretkom i obiljem u sljedećoj godini.²⁹

U hrvatskoj katoličkoj baštini domaćice su za Božić pripravljale nekad i preko trideset vrsta peciva i kruhova. Božićna su se peciva i kruhovi pomoću tijesta ukrašavali motivima križa, ptičica, klasa i sl. Pred Božić su se u svakoj kući pravili tzv. *kovrtnji*, od kruha u kvas. „To je bio dječji kruh koji su djeca stavljala oko ruke i tako jela.“³⁰

I unda bi se ispekli uštipci. Bile su one velike tave s dugon ručkon. Bilo bi uvi' uštipaka i vina za Badnju večer. Nisi tad ima alata za peć' svašta... Nego smo pekli kruv i pod peku sa njin. Unda smo čašon napravili one krugove i prikrižili ga gori. Odozgo ga žumankon dok je vruć, jajon, polij i to je to.³¹

3. BOŽIĆNO RAZDOBLJE

Sva tri dana oko Božića se jilo i pilo. Za Božić bi bija kiseli kupus i kaškradina. Kaškradina ti je suva ovčetina. Ubije se ovca i osuši se. Uz to bi se metilo i slanine

²⁷ Zapisao sam 2020. godine u Dugopolju. Kazala mi je spomenuta Mila Balić.

²⁸ Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina 6. Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 239.

²⁹ *Isto*, str. 251.

³⁰ Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 415.

³¹ Zapisao sam 2020. godine u Dugopolju. Kazala mi je spomenuta Mila Balić.

suve, suđuk i divenica. Ispeklo bi se, ko bi ima, kasno janje. Ko nema, nema, to je bilo to. To su bile naše poslastice. Nije tad bilo špakera, nisi ti moga ispeć' kolač nikakvi. Za Božić bi još išli od kuće do kuće čestitat'. Čak, 'ajde, manje za Božić, više za Novu godinu. Na Božić se tolko ni ne 'oda, to je bija obiteljski ručak. Zato bi na svetoga Stipana, na svetoga Ivana, i na Novu godinu išli čestitavat', od kuće do kuće, jedan drugome po komšiluku.³²

Božić, 25. prosinca, označava početak nove godine. Nakon polnoćke, znanci i rodbina se božićaju. Božić karakteriziraju čestitanje³³ i darivanje, kao i obiteljski ručak.

3.1. Sveti Stjepan prvomučenik

Drugi dan Božića, 26. prosinca, slavi se sveti Stjepan ili Stipanje. Taj blagdan posvećen je konjima jer je Sveti Stjepan zaštitnik konja. U mnogim krajevima, ljudi izlaze vani s konjima i utrkuju se.³⁴

3.2. Sveti Ivan apostol i evanđelist

Treći dan Božića, 27. prosinca, obilježava se blagdan svetog Ivana, božićni Ivanjdan. Na taj dan u crkvama se blagoslivlja vino, iznosi se božićna slama van i stavlja na voćke, pale se koleda. Na taj dan bi se čak i kuća mogla pomesti; to se nije smjelo napraviti na Božić ili Stipanje.³⁵

3.3. Mladenci

³² Zapisao sam 2020. godine u Dugopolju. Kazala mi je spomenuta Mila Balić.

³³ Usp. Dragić, Marko, *Hrvatski tradicijski čestitarski ophodi, pohodi i običaji od Božića do Sveta tri kralja*. Croatica et Slavica Iadertina 14 (1). Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2018., str. 189-230.

³⁴ Braica, Silvio, *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., str. 8.

³⁵ *Isto*.

Četvrti dan Božića, 28. prosinca, također je znan kao mladenci ili mladinci. Ovaj blagdan obnavlja sjećanje na djecu koja su stradala za Isusa, zato se još naziva i Nevina dječica.³⁶

Kad danas vidin ovu našu dicu kako se vesele Božiću, sitin se svoga ditinjstva podno Mosora u ovome mome lipome Dugopolju. Večer prije Badnje večeri, mi dica, bi se uspeli na naš tavan, di smo ležali. Cilu noć bi se budili i čekali kad će svanit, kad će se mater uspet i dizat nas. Mi bi se svi odman skočili i navukli naše ponjave. Mater bi nan dala kovu i mi trkon u ogredu po šumu. Tribalo je babi skupit šume da nan ispeče uštipke. Promrzli bi, al' nema u kuću dok kova ne bude uz vri puna. Kad bi ušli u našu čađavicu baba bi nan (Bog joj da sto pokoja) dala vruća mlika da se napijemo. Svi bi sili oko komina na tronožac, grijali se i gledali našu dragu babu kako misi uštipke. Turali smo šumu u vatru da se ne utrne, da budu lipši na njon uštipci. Kad bi baba zasila za komin, stavila onu duboku tavu čađavicu punu uja, nama bi odma sve zavonjalo. Nismo smili uzet one zlatne uštipke šta i je samo ona znala ispeć. Morali smo bidni trpit dok zadnji ne bi bija gotov. Tek onda bi nan dala da idemo. A unda, udri...stavi mrvu cukra, ako bi bilo i ... tari... dok nas drob ne bi zabolija. Znala bi bidna baba govorit: „Jidite dica, jablanovi moji. Danas je Badnjak. Triba se veselit Božiću.“

Ko je unda da svaka blaga ka šta danas dica imadu. Nami bi uštipak bija najlipši kolač. Pokojna bi mater zakovala kruv pa bi uz njega jedan malešni ka kolač. Kad bi bija gotov jedva bi dočekali da ćaća dotra blago u kuću. Unda bi, mi svi, išli u štalu, nosili taj mali kolač među ovce i molili Boga. Od tog kolača bi lomili i svakoj ovci dali po zeru. Kad bi sve podilili i izmolili unda bi opet ušli u našu čađavicu i čekali dida – starješinu kuće da unese badnjak. Dobri did bi zasuka brke i unija badnjake i onin svojin dubokin glason reka: „Valjen Isus. Na dobro van došla Badnja večer“. Mi bi u glas odgovarali: „Vazda budi“. Ćaća i mater bi posuli slamu oko komina i u nju bi turili ... šta bi bilo u kući, malo oraja, malo bajama, ako bi bilo bonbona i jabuka. Unda bi se dica bacala po slami i traži ko će skupit više. To je za nas bila prava fešta. Bože mili lipo li se toga spominjat. Unda bi did zapalija badnjake (uvik bi bija deblji didov badnjak, a babin tanji). Unda bi on govorija: „Turajte dica babin badnjak, da prije izgori“. Mi, ka đavli, privatili bi šta bi did govorija, jer uvik je on koju lipu ima

³⁶ Isto, str. 8.-9.

za nas. Navisija bi dida komaštre i o nji obisija bronzin. U njega bi stavija lipa, suva mesa, ki danas. Cilu noć bi sidili oko komina i molili Boga i pivali božićne pisme. Lipo bi gorila vatra, a kupus i suvo meso vonjalo. Kad bi brzo došla ura da moramo u crkvu, mater bi nan spremila najlipšu robu šta smo imali. Obukli bi se (a ko sritniji od nas) pa unda svi kućon na noge do crkve. Lipa naša crkva svetoga Mijovila. I unda su je kitili. Slavili bi Božić baš onako od srca. Poslin mise bi svin puten do kuće čestitali i pivali pisme. A unda trkon do kuće, pa sidi za siniju i čekaj kad će mater dat onog suvog mesa i kupusa da idemo. Bože mili i danas mi to vonja. I sad bi ga jila. Prvo bi did sebi da, pa ćaće, pa unda nama ostalin. Ko je unda šta smija reć ćaći i didu. A danas, Gospe mila, niko nikoga ne poštiva, dite. Kad bi svi izili, did bi iz sredine kruva izriza mali trokut i umočija ga u vino. Time bi utrnija sviću. Reklo bi se – di dim ide, tu će zemlja rodit. Taki nan je bija naš Božić. Veselili bi se cilu godinu i čekali ga. Nismo puno imali. Jabuka i bonbon bili su najveća slastica. A bili smo sritni. Puno smo radili, pomagali ćaći i materi. Volili smo se i poštili. Nismo bili zavidni. Ono malo šta smo imali, dilili smo jedno s drugin... A danas, dite moje, sve je nestalo. Ali, čuvajte vi ove naše lipe običaje. Zato ovo i pričan dalje, da svi vidu kako je nama bilo. Poštivajte jedni druge. Veselite se Božiću baš onako kako ide, od srca!³⁷

Za Božić i Novu godinu kolo se igralo na Rudinama.³⁸

3.4. Silvestrovo

Silvestrovo je spomendan svetog Silvestra i obilježava se 31. prosinca. Sveti Silvestar I. iznimno je značajan papa. „Dok je bio biskup, proživio je mnogobrojna mučenja i pogubljenja kršćana. (...) Prvi je papa koji je umro prirodnom smrću.“³⁹ Uz svetoga Silvestra I. vezuje se nekoliko legendi, a dragocjene su i legende koje Jakov Voraginski navodi u svojem kultnom djelu *Legenda aurea*. Silvestrovo u kulturnoj baštini Hrvata prate „vjerski običaji i obredi: molitve, mise zahvalnice, škropljenje *čeljadi*, *blaga*, *kuće*, *dvorišta* i *štale*.

³⁷ Zapisao sam 2016. godine u Dugopolju. Kazala mi je Anđelka Balić (Đela), rođena Čelan, 1948. godine u Dugopolju.

³⁸ Zapisao sam 2020. godine u Dugopolju. Kazala mi je spomenuta Mila Balić.

³⁹ Dragić, Marko, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), Split, 2015, str. 303.-304.

To je zadnji dan u godini i zato treba zahvaliti Bogu na svim darovima protekle godine i prikazati mu molitve za sljedeću godinu. Taj se dan u crkvama slave mise zahvalnice.⁴⁰

Za Novu Godinu bi se isto na komin išlo pa bi se peklo pola, suđuk, divenica i kud bi ostala koja peca. Ono od praseta. Nije se vele kupovalo, već ono šta imaš u kući. Nije bilo tad ni izlazaka ni prolaza ni ništa. Jedno vrime jesu počeli ono kino na zidu u vrime ti' blagdana. E, unda bi se javija pop sa oltara pa, kad bi on zna i vidija ko je iša, upačija bi prston i govoriya 'ti si i ti bija tute i tute'. Očitova bi i curu i momka, di god bi koga vidija. Uvik bi govoriya da to upropašćiva omladinu. To je bilo zaostalo, nije se dalo da se omladina sastaje.⁴¹

3.5. Nova godina

U hrvatskoj tradicijskoj kulturi Nova godina se naziva: Mali Božić, Mlado lito ili Počelo. „Čestitalo se rukujući i ljubeći uz riječi *Na dobro vam došla Nova godina*. U Bosni i Hercegovini, a i drugdje kod Hrvata, najčešći je odgovor bio *I s tobom Bog dao zajedno*. Na taj su dan djeca dobivala jabuke u koje su stavljani novci. I na taj dan bi se stari svijet prisjetio svojih najmilijih te bi se rasplakao.⁴²

3.6. Sveta tri kralja

Sveta tri kralja (Bogojavljenje, Vodokršće) slave se svakog 6. siječnja i predstavljaju završetak božićnih blagdana. Oni su bili pobožni mudraci, odnosno kraljevi, predajom prozvani Gašpar, Melkior i Baltazar koji su, nakon što su „opazili zvijezdu, odlučili krenuti do novorođenoga kralja i pokloniti mu se. Ne znajući jedan za drugoga, kraljevi su putovali na konjima (predaja čak govori o devama) iz tri različita smjera i sastali se pred Jeruzalemom. Po tadašnjim su običajima kao darove ponijeli tamjan, zlato i mirisavu pomast.⁴³

⁴⁰ *Isto*, str. 310.

⁴¹ Zapisao sam 2020. godine u Dugopolju. Kazala mi je spomenuta Mila Balić.

⁴² Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*, Titius, 3., Split, 2010., str. 132.

⁴³ Dragić, Marko, *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*. Crkva u svijetu 42 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split, 2007., str. 97.

U hrvatskoj tradicijskoj kulturi značajno mjesto zauzimaju obredi i pjesme koji su se izvodili uoči blagdana Sveta tri kralja i na sami blagdan. Neki su se narodni običaji ponavljali na više blagdana, a najčešće na Badnjak, Božić, Novu godinu i Sveta tri kralja. Tako su se, na primjer, na blagdan Sveta tri kralja palile svijeće kao na Badnjak, Božić i Novu godinu; objedovala su se ista peciva; molile iste molitve; pjevale/recitirale iste pjesme itd. Na taj dan, skidali su se ukrasi s božićnog drvca (jelke) i ono se micalo iz kuća. „Posjeti obitelji, prijateljima i susjedima u božićno vrijeme i blagoslov vode na Bogojavljenje kraj su radosnih, božićnih blagdana.“⁴⁴ Drevna je tradicija po kojoj „hrvatska kršćanska obitelj na Sveta tri kralja ne smije biti bez blagoslovljene vode koja se posvećuje u crkvi na sam blagdan Sveta tri kralja.“⁴⁵

Škropljenje svetom vodom obred je „kojim svećenik ili biskup škropilom, a domaćin, domaćica ili drugi tko od ukućana nekakvom grančicom, na primjer bora, jele ili ruzmarina, prskaju osobe, stvari, domove, štale, dvorišta, vrtove i dr., blagoslovljenom vodom s namjerom da se očiste i da se od njih odagnaju demoni.“⁴⁶

*Za Sveta tri kralja bi isto bila i misa i svečani ručak u obitelji. Svak je slavija u svojoj kući.*⁴⁷

4. VELIKE POKLADE

Od 7. siječnja, dana nakon Sveta tri kralja, do Čiste srijede razdoblje je poklada ili karnevala (krnjeval). „Intenzivni pokladni običaji i događaji traju tri dana - nedjelju, ponedjeljak i utorak, pred Pepelnicu (Čistu srijedu). U ta tri dana uvelike se uživalo i obilno se jelo, a posebno u utorak navečer pred korizmu jer je većina ljudi u korizmi postila sve do Uskrsa. Te dane narod naziva Velike poklade.“⁴⁸

Maskiranje svoje korijene vuče još od pretkršćanskih vremena. „Nekoć su se mladi maškarakali išarajući lice, ili na nj stavljajući svakakve krpe ili čarape, muški bi se znali obući u ženske i obratno pa bi tako hodali po selu da ih se ne prepozna. Išli bi od vrata do vrata i

⁴⁴ *Isto*, str. 98.

⁴⁵ *Isto*, str. 98.-99.

⁴⁶ *Isto*, str. 99.

⁴⁷ Zapisao sam 2020. godine u Dugopolju. Kazala mi je spomenuta Mila Balić.

⁴⁸ Dragić, Marko, *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2012., str. 156.

tražili darove koje bi im susjedi na kraju i dali, obično jaja i suho meso, a poslije bi dobivene darove dijelili među sobom.⁴⁹

Najveći ophod maškara najčešće se odvijao u utorak, dan prije Čiste srijede, „a karakteriziraju ga zastrašujuće maske i drugi odjevni rekviziti, buka, galama, zvonjava zvona privezanih na maškare, pjesme, šale i sl. Ovim običajem htjelo se otjerati demone od domova i štala, odnosno ljudi i stoke.⁵⁰ Maškare su darivane hranom, pićem ili novcem. Ukoliko maškare ne bi ništa dobile na dar, znalo se dogoditi da lug pospu po ukućanima. Kad bi dobile darove, maškare bi pjevale i plesale, ali i blagoslivljale ukućane.⁵¹ Često su u maškarama glavnu riječ vodili „*did* i *baba*, koji bi i smiješno imitirali spolni čin.“⁵²

Od nedilje do utorka su išle mačkare. Oblačili bi se i veliki i mladi. Muški u ženske, ženske u muške. Bilo je svašta, al većinon su u mačkare išli muški. Metili bi čorape na glave, nije tad bilo nikakvi' maski. Bila je uvi' mačkarinova baba i mačkarinov did. I unda bi nosili luga i posipali lugon po čeljadi, ako in ništa ne daju. Svašta bi se zezalo i radilo. Kad bi ti da kokot i komad kruva, komad slanine, to je bilo veliko. Kokot bi ti da i jabuku, kokot jaje, kokot bilošta iz kuće. Nije tu bilo veliki' darova. S vrimenon su se dica i opametila, svak' je tražija dinar. Unda daš koju kunu dici. Šta su bili stariji, momci bi tražili nešto ozbiljnije, il' koji dinar, il' sudžuka, il' pečenice. Nosili bi žice i na nju navini šta god dobiješ. Skupljaš sve na žicu i nosiš okolo. Dolazile bi i iz drugi' mista mačkare. Jadan ti Bog kad ti dođu iz drugog sela. U nas bi pretežno dolazili iz Prugova, dođu pješice, u koloni. Oni bi uvi' pare tražili i unda bi naručili pečeno u gostioni. Ako ne bi dovoljno para skupili, između sebe bi nadomirili. Al', uvik su se morali najavit. I, ako in ne daš ništa, di nađu kar, izvrnu ga. Niza stranu okrenu plug, istegnu. Napravit će ti, šta napravili da napravili. Dišpetirali bi. Naši nikad dalje nisu išli, samo po selu. Bila je i tradicija da se ne bi sastajali baš. Za duže se vrimena znalo kud koji kreću i ko kojon ruton mora proć. Ne daj Bože da se sastanu, znali bi se i potuć'. Još to kad bi se napilo, jer svugdi di stanu bi i' se počastilo vinon, mogu napravit' koju glupost. Dok smo bili manji, bižali bi mi od nji' jer smo i' se bojali. Postoji priča da u Koprivnom u jednoj ogredi, tamo kraj

⁴⁹ Isto, str. 158.

⁵⁰ Isto, str. 158.

⁵¹ Isto, str. 162.

⁵² Isto, str. 166.

*mista di se danas bus okriće, ima groblje od ovi' šta su se jednon tamo potukli i poklali. Kaže se da su bile i kamene vace, spomenici ukresani, al' nestalo je to.*⁵³

5. SVETI JOSIP

Sveti je Josip potomak kralja Davida kome Bog obeća da će od njega poteći Mesija. Bio je zakonski muž Bogorodice Marije, ali ne i Isusov naravni otac. „Prema apokrifnoj predaji osamdesetogodišnji udovac Josip zaručio se s dvanaestogodišnjom Marijom.“⁵⁴

Godine 1867. Hrvatski sabor sv. Josipa 1687. godine proglasio je zaštitnikom Hrvatskog kraljevstva, a time i cijeloga hrvatskog naroda. Papa Pio IX. 1870. godine proglasio je sv. Josipa zaštitnikom sveopće Crkve.

Sveti Josip zaštitnik je: „obitelji, očeva, djece, mladeži, siročadi, djevičanstva i čistoće, zaštitnik dobre smrti, konačišta i onih koji ih traže, putnika i prognanika, drvosječa, kolara, tesara, stolara, radnika i obrtnika, inženjera, doseljenika, umirućih i grobara. Svetkovine sv. Josipa su 19. ožujka i 1. svibnja. Mjesec ožujak posvećen je sv. Josipu, a srijeda je dan sv. Josipa.“⁵⁵

U hrvatskoj tradicijskoj duhovnosti sačuvala se usmena lirska pjesma:

*Vezak vezla Divica Marija,
baš u bašči pod žutom narančom.
K njoj dolazi stari svećeniče,
pa je njojzi tio besidio:
„Dite moje, Divice Marijo,
obećao sam s tobom pobrinuti,
pa ti evo nađe zaručnika.“
Pobožan je kao patrijar,
stidljiv je od svake divojke.
Marija je vezak odložila,*

⁵³ Zapisao sam 2020. godine u Dugopolju. Kazala mi je spomenuta Mila Balić.

⁵⁴ Dragić, Marko, *Štovanje sv. Josipa u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*. Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XIII (2), Kršćanski akademski krug (KRAK). Zagreb, 2020., 146.

⁵⁵ *Isto*, str. 149.-150.

*otvorila dva nebeska oka,
pa je njemu tio besidila:
„Srce moje samo Bogu leti,
udaja mi nije na pameti.“
Starac ode, a Jozip se javi:
„Sestro moja, Divice Marijo,
vele meni da se s tobom ženim.“
Marija mu puna sriće vrati:
„O Jozipe, brate ko od majke,
nu milosti Boga velikoga
i ja sam se njemu povirila,
da Divicom vik ću vikovati.
Eto sada on nas sastavijo,
da bi mogli po volji Božanskoj,
u ljubavi živit divičanskoj.“
I vinčāše se dva ljljana bila,
čista, lipša, draža od anđela. Amen.⁵⁶*

U pamćenju je sačuvana starinska molitva koju vjernici upućuju Isusu, Mariji i Josipu:

*O dvostrukom to predragom zalogu,
vrućo te molim,
da mi tu milost isprosiš,
da od svake nečistoće,
čista srca sačuvam
i čistim srcem Isusa i Mariju služim!
Isuse, Marijo i Josipe,
u ruke vaše predajem
srce i dušu svoju. Amen.⁵⁷*

⁵⁶ Isto, str. 158.-159.

⁵⁷ Isto, str. 161.

U hrvatskoj usmenoj lirici sv. Josipa naziva se Spasiteljevim poočimom:

*Josipe, o milo ime,
Spasiteljev poočime,
kom na brizi Bog bi sam,
vječnog Oca zastupniče,
Majke Božje zaručniče,
svim te srcem pozdravljam.
Koji slast si okušao,
kakvom li se srećom sjao,
hraneć Dite Božje.
Živio si tako smjeran
kao čuvar brižan, vjeran,
Isusa i Marije.⁵⁸*

6. KORIZMA

Korizma počinje na Čistu srijedu i završava na Veliki petak. Kršćani se kroz četrdeset dana korizme „pripremaju za slavljenje Uskrsa molitvom, postom, slušanjem i čitanjem Božje riječi te dobrim djelima. Odrasli pripadnici za krštenje, *katekumeni* imaju u korizmi završne pripreme za svoje krštenje u uskrsnoj noći. U korizmi, kršćani pristupaju sakramentu ispovijedi. (...) Unutar korizme ima šest nedjelja i svaka ima svoje ime. Prva korizmena nedjelja zove se Čista, druga je Pačista, treća Bezimena, četvrta Sredoposna, peta Gluha (Glušna), a šesta je Nedjelja muke Gospodnje ili Cvjetnica.“⁵⁹

U hrvatskoj tradicijskoj sakralnoj kulturi od Čiste srijede do Velikoga petka svakodnevno se molila molitvica o Gospinoj žalosti:

*Crkvica se gradi,
tamjanon se kadi,
u njoj Gospa kleči,*

⁵⁸ *Isto*, str. 162.

⁵⁹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 152.-153.

*iz sveg srca ječi,
bile prste lomi,
gorke suze roni.
Pitaju je džudije:
„Šta Ti Gospe klečiš,
iz sveg srca ječiš,
bile prste lomiš,
gorke suze roniš?“
„Kako neću klečat,
iz sveg srca ječat,
bile prste lomit,
gorke suze ronit!
Imala san sina jedinka
pa mi ga proklete džudije,
odniješe i na križ propeše,
i u noge i u ruke
čavle zadivaše,
a na glavu trnovu,
krunu nadijaše.
Ko ovo izmoli,
tri duše sarani:
svoju, očevu, pa majčinu.
Amen.⁶⁰*

6.1. Veliki tjedan

Veliki tjedan se naziva i Sveti tjedan, a „obuhvaća dane od Cvjetnice do Uskrsa. (...) U bogoslužju je Veliki tjedan prožet uspomenom na Isusovu muku. Svaki dan toga tjedna zove se veliki. Veliki ponedjeljak, Veliki utorak i Veliku srijedu karakteriziraju

⁶⁰ Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*, Titius, 3., Split, 2010., str. 140.

četrdesetosatno klanjanje. Posebno je Veliko trodnevlje (Vazmeno trodnevlje) - Veliki četvrtak, Veliki petak i Velika subota.⁶¹

Ti dani prožeti su Isusovom mukom, smrću i uskrsnućem za spasenje svijeta. Uskrs se smatra najvećim kršćanskim blagdanom zato što je Isus Krist svojim uskrsnućem spasio i otkupio Svijet. Dragić navodi da je u crkveno-pučkoj sakralnoj tradiciji Veliki tjedan najbogatiji tjedan u godini.⁶²

6.1.1. Cvjetnica

Cvjetnica (Cvjetna nedjelja) i Veliki tjedan obilježeni su nizom crkvenih tradicijskih običaja. Cvjetnica ili Nedjelja Muke Gospodnje kršćanska je svetkovina koja se slavi u nedjelju prije Uskrsa i uvod je u Veliki tjedan. Cvjetnica, kao proljetni blagdan, obilježena je zelenilom. Na Cvjetnicu se ljudi umivaju vodom u koju se dan ranije stavlja tek ubrano cvijeće. Najčešće se u tu vodu stavljaju ljubičice, ali znalo se naći i drugog proljetnog cvijeća. Na Cvjetnicu ujutro, ljudi su se umivali tom vodom vjerujući da to umivanje donosi zdravlje i ljepotu lica.⁶³

Kada su čuli da Isus dolazi u Jeruzalem, ljudi su uzeli palmine i maslinove grančice i izišli mu u susret. Tako je narod dočekaio Isusa, mašući tim palminim i maslinovim grančicama cijelim putem kojim je Isus išao jašući na magarcu. U spomen na to, na Cvjetnicu se u crkvu nose grančice masline ili jele na blagoslov. U krajevima gdje nema masline, na blagoslov bi se nosile i grančice lovora, tisovine ili šimšira.⁶⁴

*Večer prije Cvjetnice pripremila bi se u kainu voda u koju bi se ubacili cvitovi ljubice i drinja. Ujutro bi se svi ukućani umivali u toj vodi.*⁶⁵

6.1.2. Veliki četvrtak

Na Veliki četvrtak žene su po poljima brale divlje zelje od kojeg su pripremale obrok, pa se taj dan nazivao i zeleni četvrtak. Veliki petak dan je strogog posta i jeo se samo krumpir, pura (kukuruzna krupica) i bakalar. Obvezno bi se popila čaša crnog vina radi

⁶¹ Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 156.

⁶² *Isto*.

⁶³ *Isto*, str. 157.-158.

⁶⁴ *Isto*, str. 159.

⁶⁵ Zapisao sam 2016. godine u Dugopolju. Kazala mi je Mira Radan, rođena Jurenić, 1942. godine u Dugopolju.

Podsjećanja na Isusovu krv ili vjerovanja da će time ojačati svoju. Od podne na Veliki četvrtak, na Veliki petak i Veliku subotu nisu se obavljali nikakvi težački poslovi na polju.

Na Čistu sridu, Veliki Četvrtak i Veliki Petak, ta tri dana bi se uvik postilo. Prije bi se puno više i postilo, danas tu i tamo. Na Veliki petak, rekli bi da se triba malo napit vina pravoga da bi to bilo to. Jer se tad Isusova krv prolivala. I da se zato triba dobro napit. A diš' ić ljubit križ Isusov, a da zadaneš vinon i kapulon to u crkvi? Nama bi pokojna mater uvi' rekla da se ne privarimo pa pojidemo kapule i ljutike prije nego odemo ljubit križ. Al' je prije bilo kaladonta i ovi' četkica... Samo promućaj vodon zube i to ti je to.⁶⁶

Mnogi Hrvati katolici na Veliki četvrtak stotinu puta mole molitvu:

*Dušo grišna, budi u viri kripna,
kad budeš putovala
dugin putima, tisnim klancima,
stisnit će te Duh nečisti, duh nemili,
pitat će te: „Dušo jesi l' moja ili Božja?“
„Nisan tvoja već Božja,
Ja san Bogu rekla doć
na blagdanak, na Velki Četvrtak
Sto križića, sto Isusića,
sto Amena sto se puta prikrsti.“⁶⁷*

6.1.3. Veliki petak

Drevnog je postojanja obred barabananja na Veliki petak. „Nakon otpjevanog Gospinog plača u potpunom mraku crkve nastao bi tzv. baraban. To je bila sveopća lupnjava štapićima – baturikama po klupama koja je proizvodila veliku buku, a trajala je nekoliko minuta. Na taj se način puk sjećao Kristova bičevanja.“⁶⁸

Međutim, u Dugopolju se baraban obilježavao na malo drugačiji način:

Za Veliki petak i Veliki četvrtak bili su barabani. To su, išlo bi se, popodne na misu, ka i sad šta se ide, na Veliki četvrtak i Veliki petak. Išla bi na misu omladina, lipo

⁶⁶ Zapisao sam 2020. godine u Dugopolju. Kazala mi je spomenuta Mila Balić.

⁶⁷ Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 165.

⁶⁸ *Isto*, str. 163.

uzmu šibe, posebno što vitkije i što duže, od drinja i prvi je bija vez što su se od njega plele kove. To su ti une košare četvrtane s kojom bi se uprtili pa nosali grožđe il' gnjoj. 'Ko je tad ima karijolu il' konja... Momci bi ubrali te šibe i, unda, kad izađeš iz crkve il' dođeš prid crkvu, stali bi dočekat' te pa po nogan'. Redon bi mlatili jadne curetine. Triba si bižat', krit' se. To je bila ludnica uč' u crkvu i izać' iz crkve. Dikot bi došli pa sakrili šibu iza sebe i kad se najmanje nadaš, opletu po nogan'. To je tak'a bila tradicija. Bilo je masnica po nogan' kol'ko ti Bog oće ako bi te dobro išibalo. Te bi se šibe stavile kasnije u štalu i za Badnju večer, kad bi doša jedan komad pri kraju badnjaka, on bi se stavlja među blago, u kuću za sriću. Sa ton šibon od badnjaka, kad bi se razbolila ovca, unda kad bi imala temperaturu, pocrvenilo bi jon uvo. Unda bi uzeja tu šibu, puštiš joj krv na uvo pa šibaj po uvu, da jon ne bi udrila krv na mozak.⁶⁹

Na Veliki petak vjernici se mole, a među čestim molitvama je i sljedeća:

*Crkvica se gradi,
tamjanom se kadi.
U njoj Gospa kleči,
'svega srca ječi.
Njoj dolazi sveti Pere,
pa je pita:
„Što ti radiš, draga Gospe?“
„Imala sam sinka, jedinka
po polju je hodio,
zlatnu krunu nosio.
Tukoše ga Židovi,
zlatnu krunu skinoše,
trnovu napinjaše.
Kuda krvca kapala,
tuda ruža cvatala.
Vjenčići vijoše,
kićoše, kićoše.
Bog sam govorio:
'Ko ovu molitvicu molio,
uveče ligajući,*

⁶⁹ Zapisao sam 2020. godine u Dugopolju. Kazala mi je spomenuta Mila Balić.

*ujtra ustajući,
tri bi duše spasio.
Prvu očevu,
drugu majčinu,
treću sam svoju.*⁷⁰

6.1.4. Velika subota

Na Veliku subotu djevojke i žene uređivale su domove i dvorišta, a muškarci bi istjerali stoku na pašu. Na taj se dan obavljao i blagoslov hrane (jaja, kruh, sirnice, mladi luk i dr.). Jedna od najpoznatijih uskrsnih tradicija, koja je pretkršćanskog podrijetla i poznata diljem Europe, jest bojenje jaja.

Stara je dugopoljska tradicija:

*Za Uskrs bi se po običaju priprema krup ispod peke. Ukrasija bi se jaje, napravija križ, a u sredini bi se malo udubija čašom da lipše izgleda. Uz to bi se bojala jaja – pisanice. Način bojanja jaja bija se sljedeći: u vodu bi se stavila ljuska od kapule (crvenog luka) te bi se ubacila jaja koja bi poprimila crvenu boju. Osušena jaja namazala bi se s malo ulja da bolje sjaju. Sve bi se nosilo u crkvu na blagoslov, a onda kod kuće blagovalo.*⁷¹

7. USKRS

Na Uskrs se priređuje obilan doručak i jede se sva ona hrana blagoslovljena dan prije. Svatko od ukućana trebao je prvo pojesti blagoslovljeno jaje čija bi se ljuska kasnije nosila svinjama. Kod jela se strogo pazilo da ni mrvica blagoslovljene hrane ne padne na pod. Običaji o Uskrsu slični su diljem cijele Dalmacije i u njima ne nalazimo obilje folklora. Uskrs je prvenstveno najznačajniji katolički blagdan, stoga su iz crkvenih rituala tokom vremena u

⁷⁰ Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*, Titius, 3., Split, 2010., str. 142.

⁷¹ Zapisao sam 2016. godine u Dugopolju. Kazala mi je spomenuta Mira Radan.

narod ušle neke tradicije, npr. na Veliki petak se ne radi na zemlji jer je na taj dan Isus Krist u njoj pokopan, ili to da se na taj dan pije vino zbog podsjećanja na Isusovu krv.⁷²

U mnogim mjestima na Uskrs ujutro sedam puta molila se molitva:

Daj mi Gospe dobar dar,

Kazat ću ti dobar glas,

Od Isusa Sina Tvog.

Jutros Ti je uskrsnija,

S desne strane Ocu sija.

Ostavija je krvcu na lozici,

Tilicu na pšenici,

Svićicu na pčelici.⁷³

8. SVETI JURAJ

Sveti Juraj jedan je od najštovanijih svetaca u kršćanstvu. Sveti Jure rođen je u 3. stoljeću, a podrijetlom je iz plemićke obitelji. Veoma rano je postao kršćaninom i zbog svoje je vjere za života dolazio u sukobe. Nakon majčine smrti, svoj bogat obiteljski imetak razdijelio je siromašnima, a svojim robovima dao je slobodu. Dioklecijan je svetog Juru htio odvratiti od kršćanstva; u suprotnom, prijetio mu je mučeničkom smrću. Juraj je ostao vjeran kršćanstvu pa ga je Dioklecijan dao uhititi i Juraj biva utamničen. Jurja su najprije privezali za kotač s usađenim čavlama, koji su pri svakom pokretu kidali komade tijela i u njemu dubili brazde. Međutim, on je bio veseo što je iznenadilo njegove krvnike, navodi Dragić. Još začuđujuća je bila činjenica da je poslije toga ostao živ, a rane su mu potpuno zacijelile. Vidjevši to čudo, mnogi su se pogani obratili na kršćanstvo.

Krist je u tamnici sv. Jurju „objavio da će kroz sedam godina tri puta umirati i tri puta oživljavati. Vrač je Jurju dao vrč zmijskoga otrova. Juraj je prekrizio vrč, ispio ga i ostao živ. Vidjevši to, vrač se obratio na kršćanstvo i podnio mučeničku smrt. Jurja su, potom, mučili na kotaču, ali su anđeli polomili noževe na kotaču i Juraj je ostao živ. Zatim su Jurja bacili u

⁷² Alaupović-Gjaldum, Dinka, *O običajima životnoga i godišnjeg ciklusa u Dugopolju*, Zbornik radova općine Dugopolje, Zagreb-Dugopolje, 2001., str. 510.-511.

⁷³ Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*, Titius, 3., Split, 2010., str. 144.

kotao s rastopljenim olovom, ali je ostao neozlijeđen.⁷⁴ Na koncu, Jurju je odrubljena glava, a tijelo raskomadano i bačeno u bunar, ali su anđeli iz bunara izvadili i odnijeli Jurjevu glavu.⁷⁵

Glava svetog Jurja štuje se u bazilici svetoga Jurja u Rimu. Sveti Jure višestruki je zaštitnik. U narodnoj tradiciji, on se smatra zaštitnikom od teških bolesti: bolesti s jakim grčevima, visokom vrućicom, padavicom, kužnom epidemijom. Također je zaštitnikom ratara, pastira, konja i ostale stoke, zemlje, usjeva i zelenila. Svetome Jurju narod se preporuča za zaštitu od zmija i vještica.⁷⁶

Blagdan svetog Jurja slavi se 23. travnja, a karakteriziraju ga rano ustajanje, umivanje, škropljenje, blagoslovi i procesije.⁷⁷ Postoji vjerovanje da će biti lijen onaj koji se kasno ustane i da će kasniti cijelu narednu godinu ako na Jurjevo jutro ne ustane prije izlaska sunca.

U Dugopolju su nekoć otac i majka već u samu zoru budili djecu, i slali ih s blago m⁷⁸. Po Jurjevu se znalo kakav će tko biti kroz godinu, vrijedan ili lijen. Na Jurjevo bi se prije izlaska sunca umivalo vodom u koju bi se stavljalo kakvo bilje. Vjerovalo se da to pridonosi zdravlju i ljepšem tenu. Po narodnom vjerovanju, na taj blagdan priroda se budi, a s prirodom i zli duhovi - zato su se na taj dan škropili ukućani, kuće, štale, stoka, dvorišta i druga imanja.

Međutim, u Dugopolju se blagdan svetoga Jure uglavnom vezuje uz procesiju i blagoslov polja:

Za svetog Juru i svetog Marka bija je blagosov polja. I prosesije su tad prije išle kroz polje. Za Juru se išlo kroz Vučipolje pa na ovamo pa se na crkvu vratit' na po' sela. Na svetoga Marka se išlo kroz Pode pa unda okolo vamo i do crkve. A pop bi uvi' jašija na konju, a narod bi iša za njin. Momci bi uvi' zavrnilo rukave od dugi' košulja, nije i' tad bilo kratki'. Žene su nosile bile košuljke, skinile bi jakete il' krožete i pokazivale se u tin bilin košuljan' s rukavin'. Na ta dva blagdana, žene su iznosile

⁷⁴ Dragić, Marko, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*. Croatica et Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 271.

⁷⁵ *Isto*.

⁷⁶ *Isto*, str. 272.

⁷⁷ *Isto*, str. 291.

⁷⁸ Blago – stoka.

*sukno i svu robu šta su imale vanka, da in se vidi šta imaju. Unde jaketa, unde traversa, unde lancuni, unde šugamani, nema šta nema.*⁷⁹

Na spomendan sv. Jurja obavljaju se procesije. To je „vjerska povorka koja ide s jednoga na drugo mjesto, ili se obilazeći vraća na polazno mjesto. (...) U procesiji se uvijek nosi neka sakralna stvar ili znak. Na čelu procesije uvijek je križ, potom djeca, pa muškarci, a tek na kraju su žene.“⁸⁰

Na Jurjevo, uvijek se ide u procesiju oko crkve s blagoslovom polja i na taj način se zahvaljuje Bogu na plodnoj zemlji i rodnoj godini. Nakon crkvenog obreda narodno je veselje.⁸¹

U hrvatskoj tradicijskoj duhovnosti sačuvano je više proznih i versificiranih legendi. Jedna od njih je i sljedeća:

*Oćemo li jednu zapjevati,
od staroga fakta i zemana.*

*Veseli se Bosno slavna,
koja si no na glasu odavna.*

5. *Eto tebi lijepo proljeće,
Jurjev danak ide
i još će ti ljepša radost doći,
koju će ti Jurjevdan donijeti,
tebi nosi ugodne darove.*

10. *Tiha rosa zeleni livada
i još će ti ljepša radost doći,
koju će ti Jurjevdan donijeti.
Kod Širen grada bjeloga,
tu zeleno jezero bijaše,*

15. *tu nemili zmaj prebivaše.
Od naglosti pram gradu iđaše,
iskakaše gradu na bedeme.
Pa padaju mrtve na stotine,*

⁷⁹ Zapisao sam 2020. godine u Dugopolju. Kazala mi je spomenuta Mila Balić.

⁸⁰ Dragić, Marko, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*. Croatica et Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 291.

⁸¹ *Isto*, str. 292.

- al' od tuge i nevolje one,*
20. *grad mu dade mita i darove:
na dan ovcu i mladu djevojku,
ne gledajuć ucviljenu majku.
Ako njemu mita ne dadoše,
on skakaše gradu na bedeme*
25. *i padaju mrtve na stotine.
Sav se Širen redom obredio,
pa je redak kralju dolazio,
da on dade ćercu jedinicu,
koja tješe biti za kraljicu.*
30. *Kad se kralj dobro naplakao,
lijepo svoju ćercu obukao
i dao joj širensku gospodu,
da je vode preko bila grada.
Djevojka je i od sebe lipa,*
35. *mlađena je i visoka lipa.
Kad su bili nasred polja ravna,
tu se grozno skupa naplakaše,
pa gospoda natrag pobjegoše,
a djevojku cvileć ostaviše.*
40. *Buduć Jure, roda viteškoga,
što pogubi zmaja ognjenoga.
Božju je pomoć zazivao:
"Božja pomoć, gizdava djevojko."
Ona njemu rukama odgovara:*
45. *"Bjež odatle, neznani junače,
sad će izać zmaj proždera,
iz onog zelenog jezera,
pa će t' sa mnom prožderat zajedno."
Govori joj vojvoda Jurko:*
50. *"Muč, ne boj se, gizdava djevojko."
I još joj reče vojvoda Jurko:
"Očeš moju viru virovati,*

- mojim se krstom pokrstiti,
ja ću tvoga zmaja pogubiti,
55. ja ću tebe od njega izbaviti.
Oćeš moju viru virovati
i mojim se krstom pokrstiti."
"Kad su tebi to dala nebesa,
kad moreš činiti takva čudesa,
60. ja ću tvoju viru virovati
i tvojim se krstom pokrstiti."
Istom oni u riječi biše,
zmaj nemili jezero zamuti,
u naglosti prema njima iđe.
65. A da vidiš vojvode Jurke,
ne izmiče junačkoga oda,
pa povika Isus i Marija.
Bojnim kopljem zmaja ubio,
pa je svilen pas otpasao,
70. pa je tude on zmaja svezao.
Pojas dade gizdavoju djevojci,
ljuta zmaja da vodi u ruci.
Kad su preko polja išli,
ranjen zmaj zviždi straovito,
75. Jure viče tanko glasovito:
"Pokrsti se, o Širen kralju
i prevari akarona svoga,
priznaj kripost Boga istinoga."
"Vidim Jure tvoje hrabrosti
80. i da imaš nebeske kriposti."
I krsti se nasrid bila grada
i s njim vojske dvadeset iljada.
Sve se krsti što u gradu biše
i pravom se Bogu pokloniše.
85. Kralj ga vodi u svoje dvorove,
da mu dadne velike darove.*

- Al' mu Jure dara ne htjedoše.*
"Dajem ti prsten s ruke svoje,
pristojan je te desnice tvoje
90. *i evo ti draga ćerca moja,*
neka bude zaručnica tvoja.
I evo ti pola kraljevstva moga,
mala plaća dostojanstva tvoga."
Al' mu Jure dara ne htjedoše,
95. *već mu Jure vako govorio:*
"Ti obori, sve idole stare,
pa sagradi crkve i oltare.
A ja idem od mista do mista,
propovidat viru Isukrsta."
100. *Tere Jure u Perziju ode*
i on mnoge obrati narode
i obrati gospoju kraljicu,
Aleksandru rimsku cesaricu
i podnese vele muke dosta
105. *i krv proli za svog Isukrsta.*
A mi da smo zdravo i veselo,
da pjevamo, da se veselimo,
sve u strahu Boga velikoga.⁸²

9. SVETI MARKO EVANĐELIST

Marko Evanđelist živio je u 1. stoljeću i bio je od židovskog roda levita. „Rođenjem je dobio ime Ivan, a kasnije se prozvao Marko. Kršteni kum bio mu je sveti Petar apostol, s kojim je otišao u Rim. Ondje je zapisivao propovijedi sv. Petra koji je pregledao zapisane propovijedi i uvjerio se da su istinite te je zapovjedio da ih treba čitati u Rimu. Tako je

⁸² *Isto*, str. 275.-277.

nastalo evanđelje za koje bibličari smatraju da je napisano prvo od svih kanonskih evanđelja. Markovo evanđelje posebno ističe Kristovo čovječstvo.⁸³

Na Jadranu je sv. Marka zahvatila oluja i ukazao mu se anđeo koji mu je rekao da će na tim lagunama izrasti grad u njegovo ime. Prema tradiciji, 421. godine na tom mjestu utemeljena je Venecija.

U Aleksandriji je sv. Marko naišao na veliko neprijateljstvo - pogani su ga mučili, svezali mu konop oko vrata i tako ga ubili. Tijelo su htjeli spaliti, ali, kako je počelo sijevanje i grmljavina, tijelo su ostavili na putu i kršćani su ga pokopali.⁸⁴

Sveti Marko Evanđelist također je višestruki zaštitnik. Smatra se zaštitnikom odvjetnika, građevinskih radnika, zidara, staklara, pisara, zatvorenika, zarobljenika, staklara, lavova, Venecije i dr. Njemu se narod utječe protiv nevremena, munje, tuče, protiv nepripravne smrti te za dobro vrijeme i dobru žetvu. Na njegov blagdan, koji se slavi 25. travnja, održava se blagoslov polja. Nekoć je blagoslov polja okupljao mnoštvo vjernika i bio je od izrazite važnosti za naše pretke, a postoji nekolicina mjesta koja i danas drže do te tradicije. Blagoslov polja odgađao se samo ako na taj dan pada Uskrs, a u tom slučaju blagoslov se obavljao na drugi dan Uskrsa.⁸⁵

Na Markovdan je blagoslov polja, a misa obično započne pjesmom:

*Faljen Isus, Marijo,
faljen Isus, Djevice,
faljen Isus, Majko naša,
zagovornice.
Došli smo te proslavit'
s anđelima pozdravit'.
Ti od Boga nadarena
Gospo blažena,
primi nas sve putnike,
tužne 'ćeri i sinke,
primi, Gospo draga, sada*

⁸³ Dragić, Marko, *Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja 14 (2), Zagreb, 2016., str. 261.

⁸⁴ *Isto*, str. 262.-263.

⁸⁵ *Isto*, str. 266.-267.

*nas nevoljnike,
koji smo ti hrlili.
Od srca se trudili
i na ovo sveto mjesto željno
sad smo dospjeli.⁸⁶*

10. SPASOVO

Spasovo ili Uzašašće je blagdan koji se slavi četrdeset dana nakon Uskrsa, što uvijek pada na četvrtak, a obilježava Kristov uzlazak na nebo. Ovaj blagdan se slavio već u ranim stoljećima kršćanstva. Uzašašće se naziva i drugim Uskrsom, a najprije se slavilo zajedno s Duhovima, koji se slave pedeset dana nakon Uskrsa. Svojim uzašašćem na nebo, Isus Krist je spasio čovječanstvo, zbog čega ovaj blagdan i nosi naziv Spasovo.⁸⁷

U hrvatskoj kulturnoj baštini, Spasovo karakteriziraju spasovski ophodi, križari i križarice. Tako bi pastirice i pastiri večer uoči Spasova priredili križ od lakšega drveta, okitili bi ga cvijećem i preko noći ostavili zabodenog u plotu kako zbog noćne rose ne bi uvenulo cvijeće. Ujutro su se okupljale skupine križara i križarica i krenuli bi u ophode. Uvijek su bili dječak ili djevojčica koji su nosili križ, a za njima su u koloni išli dvoje po dvoje i među njima dječak ili djevojčica koji su nosili košare ili lonce u koje su skupljali darove. Hodajući po selu, pjevali bi prigodne pjesme, za što bi dobili i darove. Darove su uglavnom činile prehrambene namirnice kao što su brašno, mlijeko, sir, vrhnje, maslac, mast, vino, ali i novac. Dom iz kojega su križari krenuli, uvijek je spremao ručak ili večeru nakon ophoda. U dane kao što je Spasovo kojemu prethode post i molitva, pobožni puk cvijećem nakiti raspelo ili kapelicu, a pred kipom ili slikom Bogodorice ili kojeg drugog sveca upale svijeće voštanice ili uljanice.⁸⁸

Na blagdan Spasova održavaju se procesije.

⁸⁶ *Isto.*

⁸⁷ Dragić, Marko, *Spasovo u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 44 (3), Split, 2009., str. 306.

⁸⁸ *Isto*, str. 312.-316.

11. DUHOVI

Blagdan Duhova pomični je blagdan, a slavi se pedeset dana nakon Uskrsa. Njime se završavaju uskršnji blagdani. „Na taj su dan svi Isusovi učenici bili zajedno. S neba se začuo šum, kao kad se digne kakav silan vjetar, i napunio svu kuću u kojoj su apostoli sjedili. Pokazali su se razdijeljeni jezici kao od vatre i na svakog od njih sišao je po jedan. Napunili su se Duha Svetoga i počeli govoriti tuđim jezicima 'kako im je Duh Sveti davao govoriti'. Budući da su toga dana Židovi obilježavali Pedesetnicu, u Jeruzalemu je bilo mnoštvo naroda različitih narodnosti i bili su krajnje zbunjeni kada su čuli apostole kako govore njihovim jezicima. Neki su se čak i izrugivali govoreći kako su se apostoli ponapijali. Petar je među apostolima ustao i rekao da se ispunilo obećanje proroka Joela: 'Izlit ću duha svojega na svako tijelo'. Petar je tako rekao Izraelcima da je Isusa, kojeg su oni razapeli, Bog oživio od mrtvih i uzdignuo na nebo gdje je primio Duha Svetoga i izlio ga, 'kao što svi vi vidite i čujete (...)'. Zbunjeno je mnoštvo pitalo što im je činiti, a Petar im je rekao da čine pokoru i pokrste se jer će tako primiti Duha Svetoga i spasiti se. Tada ih se tri tisuće pokrstilo i to se smatra rođendanom Kristove Crkve.“⁸⁹

Duhove karakteriziraju ophodi - kraljice ljelje. Kraljice ljelje su djevojke koje su izvodile ophode o Duhovima.

12. GOSPA U DNU POLJA

Glavni običaji u Dugopolju jesu Mijovija i Gospa u dnu polja, i sveti Ante i sveti Roko, to se dobro držalo. Tu su bila i pivanja i kola. Pripivavali bi momci curan', cure momcin'. Najprije bi Džakići gori počeli pivot, od Čosića kuće. Na svaki blagdan. Unda bi naši redon rekli 'evo ih, niza šišme, spremajmo se za ic'ća'. Oni najgornji idu najprije. Uvik se ide pismon. I onda kupe redon i ide se okolo. Jedino, ajde, kad bi se išlo crkvi, nije se pivalo, za na misu. Al' kad bi se išlo u kolo, unda bi pisma počela. Pivalo bi se rere i u ravno. To ti je bilo unda ko će koju malo šporkiju pismu izvest il' štokot. Bilo bi svakakvi' šala i zezancija. Kad je Nikola Perin... to jest,

⁸⁹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik). Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008., str. 177.

jedna žena šta je on iša šnjon pa igra unda šnjon u kolo i njoj pala donja šotana. Bile su donje bile čipkane, ona bila prišivena na nju. A on šnjon igra i govori: 'Cvita moja, kotura ti spala, podigni je, ruka ti otpala!' Bilo je stvarno svakakvi' šaljivi' priča i toga.⁹⁰

Blagdan Gospe u dnu polja posebno je važan za mještane Dugopolja, a slavi se zadnje nedjelje u mjesecu svibnju. Međutim, ukoliko blagdan Duhova pada na tu zadnju nedjelju u petom mjesecu, Gospin blagdan odgađa se za sljedeću nedjelju, s obzirom na to da jači blagdan uvijek ima prednost. Ovaj blagdan Dugopoljci slave zato što imaju kapelicu Gospe u dnu polja, koju štuju i kojoj se utječu.

Gospa u dnu polja je za nas uvi' bila veliki blagdan, za cilo selo. U nas ti je prije bilo janjetinu ili odojak peć. Janje bi se peklo za Gospu u dnu polja u nas kad bi bilo, mi smo morali bit glavni. Senjska strana sela. I mi bi na ulican', svak bi čeka svoje goste. Svi bi mi odozgar sašli na ulicu i svak svoga svraća. Tute bi se janje ubilo, bilo bi i juhe i pečenog mesa ispo' peke. Nekad bi bilo i pršuta. I, naravno, još salate iz vrtla. Na Gospu u dnu polja bi se igralo kolo kod Balića duba, ki i na Mijovila i Jerolima. Zato se i govorilo uvik: 'Kolo buba kod Balića duba!'⁹¹

Ovaj blagdan može se povezati s Pohodjenjem Blažene Djevice Marije koje se slavi 31. svibnja.

13. TIJELOVO

Tijelovo, koje se još naziva i Svetkovina Presvetog Tijela i Krvi Kristove, je uz Božić, Uskrs, Veliku Gospu i Sve svete najveći katolički blagdan u Hrvata. Ono se slavi poslije nedjelje Presvetoga Trojstva, odnosno deveti četvrtak nakon Uskrsa. Tim blagdanom Katolička Crkva slavi ustanovljenje euharistije koje se dogodilo na Veliki četvrtak - zbog toga se Tijelovo i slavi četvrtkom.⁹²

⁹⁰ Zapisao sam 2020. godine u Dugopolju. Kazala mi je spomenuta Mila Balić.

⁹¹ Isto.

⁹² Dragić, Marko, *Tijelovo u hrvatskoj katoličkoj crkveno-pučkoj kulturnoj baštini*. Crkva u svijetu 54 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split, 2019., str. 59.

Počeci slavljenja Tijelova vezuju se uz svetu Julijanu Liješku koja je postala redovnica sa svega trinaest godina i posvetila se skrbi za bolesnike. „U šesnaestoj godini života, imala je ukazanja u kojima je Bog upozorio da ljudi premalo slave Tijelovo i kako u liturgijskom kalendaru nedostaje taj blagdan. Tada je Julijana ukazanja zadržala za sebe. Dvadeset godina kasnije, ukazanja su se ponovila. Od tada je Julijana činila sve kako bi se uspostavio blagdan Tijelova, unatoč mnogim suprotstavljanjima. Na njezin nagovor, biskup iz Lütticha je 1246. godine u svojoj biskupiji uveo blagdan Euharistije. Ipak, sveta je Julijana umrla ne dočekavši uspostavu blagdana Tijelova u cijeloj Katoličkoj Crkvi. Prema drugoj pak predaji, Julijana Liješka je na punom Mjesecu vidjela mrlju. Puni Mjesec svetica je protumačila kao Crkvu, a mrlju na njemu kao nedostatak blagdana kojim bi se štovao Presveti oltarski sakrament. Svetkovanje Tijelova napokon su ustanovili pape Klement V. na Koncilu u Vienni i Ivan XXII. Tako se blagdan Euharistije proširio na cijelu Rimokatoličku Crkvu.“⁹³

Slavljenje Tijelova karakteriziraju procesija, kićenje kuće i pučka veselja. „Na čelu procesije, kao i uvijek, bio je križ, potom slijede djeca, pa muškarci, zatim svećenici, a tek na kraju povorke su žene. Djeca su na taj dan odjevena u bijelo i nose košarice s laticama cvijeća koje posipaju za vrijeme procesije koja ide od župne crkve. Župnik nosi Presveti oltarski sakrament, a iznad njega je *nebo* (baldahin) koji nose četiri muškarca.“⁹⁴ Župnik predvodi procesiju, a ispred njega su djeca s košarama cvijeća koje posipaju po svećeniku i po putu i kod kapelica, što je bio običaj i u Dugopolju:

*Na Tilovo uvi' je bila misa i prosesija. Prosesija kako bi išla, cviće bi se bacalo i posipalo. Sva dica, a pogotovo curice, bi se lipo obukla, uglavnon u bilo, i nosili bi košare. U košare bi stavili cvića i po svećeniku i po putu cviće prosipali.*⁹⁵

U nekim mjestima, po prozorima, balkonima i terasama, djevojke i žene stavljale su cvijeće i izlagale svoje ruho, kako bi ga sudionici u procesiji vidjeli. Tako je procesija na blagdan Tijelova, osim sakralne, imala i socijalnu funkciju.⁹⁶

*Tilovo je isto uvi' bija jedan od bitnijih blagdana u Dugopolju. Zato se i tad tri'alo pokazat' i dokazat'. Žene bi lipo ukrasile balkone, a unda i iznosile svu svoju svečanu robu šta su imale vanka na štrikove, da drugi vide šta one to imaju.*⁹⁷

⁹³ Isto, str. 61.-62.

⁹⁴ Isto, str. 63.-64.

⁹⁵ Zapisao sam 2020. godine u Dugopolju. Kazala mi je spomenuta Mila Balić.

⁹⁶ Dragić, Marko, *Tijelovo u hrvatskoj katoličkoj crkveno-pučkoj kulturnoj baštini*. Crkva u svijetu 54 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split, 2019., str. 59.

14. SVETI ANTUN PADOVANSKI

Sveti Antun Padovanski rođen je 15. kolovoza 1195. godine u Lisabonu u bogatoj obitelji. Zaredio se već s dvadeset godina života. Pet godina kasnije, stupio je u red siromašne male braće svetog Franje Asiškoga.

Sv. Franjo je na Duhove 1221. godine „sazvao skup na kojemu je Antun održao nekoliko izvrsnih propovijedi kojima je oduševio sv. Franju te je Antunu povjerio odgojni rad u franjevačkom redu. Mirio je zavađene, obnavljao vjerski kršćanski ćudoredni život, neustrašivo propovijedao u mnogim mjestima te do konca života obraćao krivovjernike.“⁹⁸

Međutim, umro je mlad, 13. lipnja 1231. godine, kada se i slavi njegov spomendan. Prema predaji, na dan kad je umro crkvena zvona u Lisabonu zvonila su sama od sebe, navodi Dragić. Postoje i mnoga druga čudesa za koja se govori da su se dogodila za vrijeme njegovog života. „Papa Grgur IX. 30. svibnja 1232. godine proglasio ga je svetim u do sada najkraćem procesu kanonizacije u povijesti Crkve.“⁹⁹

Sveti Antun višestruki je zaštitnik. Smatra se zaštitnikom onih koji se vole, bračnih drugova, žena, djece, putnika, poniženih, potlačenih, siromaha. Pomoćnik je kod neplodnosti i kod porođaja. Zaštitnik je od demona, groznice, kuge, brodoloma, ratnih nevolja, vodene bolesti, bolesti očiju. Udavače se sv. Antunu mole da im nađe dobrog muža za udaju. Vjernici se sv. Antunu Padovanskom posebno utječu tražeći izgubljene stvari. Postoji vjerovanje da će sv. Ante uslišati molitvu samo ako mu se iskreno moliš.

Oznake sv. Antuna su: „ljiljan, procvjetali križ, riba, knjiga i plamen. Od renesanse sv. Antun se često prikazuje s djetetom Isusom u rukama.“¹⁰⁰ Ovo možemo povezati s jednim čudom iz njegova života. Naime, dok je Antun boravio i propovijedao u jednom gradu, jedan stanovnik tog mjesta ga je ugostio. Tako je jednom prilikom, dok se Antun molio u svojoj sobi, domaćin hodajući po kući pogledao kroz prozor i vidio djetesce u Antunovom naručju - Isusa Krista koji je Antunu rekao da ga je domaćin kuće vidio. Kada je završio svoju molitvu, Antun je domaćinu rekao da nikome ne govori što je vidio dok god je on živ. I bi tako. Tek

⁹⁷ Zapisao sam 2020. godine u Dugopolju. Kazala mi je spomenuta Mila Balić.

⁹⁸ Dragić, Marko, *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*, Ethnologica Dalmatica 25 (1), Etnografski muzej Split, 2018., str. 38.

⁹⁹ Isto.

¹⁰⁰ Isto.

nakon što je Antun umro, domaćin je obznanio svijetu što je vidio, zaklinjući se na Sveto pismo.¹⁰¹

Dragić navodi da je sv. Antun Padovanski u hrvatskoj katoličkoj duhovnosti, uz Isusa Krista i blaženu Djevicu Mariju, najprisutniji. „Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini ogleda se u: postu, devetnicama, zavjetima, krjesovima; škropljenjima kuća, stoke, dvorišta, vrtova, polja; hodočašćima, procesijama, slavljinama; crkvama, zavjetnim kapelicama i drugim zavjetnim sakralnim objektima posvećenim sv. Antunu; molitvama, preporukama.“¹⁰² Postoji običaj da se 13 utoraka prije spomendana sv. Ante posti. Taj post prate zavjeti i molitve za osobne potrebe. „Devetnica se ogleda u stalnoj molitvi devet uzastopnih dana pred blagdan. Najčešće su molitve na određenu nakanu i na čast svecu.“¹⁰³ U mnogim mjestima uoči blagdana sv. Antuna Padovanskoga narod škropi svoja imanja - kuće, dvorišta, staje, vrtove, polja i voćnjake.

Za svetog Antu ti je dernek bija u Kutu, zato šta je njegov kip tamo. Tamo se piva i kolo igra. Bila bi velika misa u 10 sati u crkvi. Uvik bi bija neki bolji ručak nego obični. Nešto bi se ispeklo, bila bi juha, šniceli il' nešto, kako je ko bija u mogućnosti. Iza ručka, tamo oko dvi, tri ure išlo bi se igrat' kolo. Tamo na Reljića kuća, unde se igralo kolo. Srušena je ona sada radi puta. Unde je bilo najšire i najbolje za igrat' kolo, i Kućani bi tako slavili svetoga Antu. I oni bi uvi' prvo čekali nas od vamo da dođemo, kad got je fešta bila tamo. Svak je u svoga uvi' svraća. Međutin, sad se uglavnon proleti auton i niko u nikog više ne svraća.¹⁰⁴

15. SVETI IVAN KRSTITELJ

Jedan od najštovanijih svetaca u kršćanstvu je Sveti Ivan Krstitelj koji je rođen pola godine prije Isusa Krista. Njegov se blagdan slavi 24. lipnja, a još se naziva i Ivanje ili Ivandan. Roditelji su mu bili svećenik Zaharije i Marijina rođakinja Elizabeta, koji su ga dobili u dosta kasnijoj dobi. Njegovo rođenje je starcu Zahariju navijestio arkandeo Gabrijel

¹⁰¹ Isto, str. 42.

¹⁰² Isto, str. 38.

¹⁰³ Isto, str. 46.

¹⁰⁴ Zapisao sam 2020. godine u Dugopolju. Kazala mi je spomenuta Mila Balić.

dodajući da će se zvati Ivan. Čuvši to, zbunjen zbog svoje i Elizabetine starosti, starac zanijem.

Sveti Ivan Krstitelj „prvi put javno je govorio pred Izraelom 29. godine. Skupljao je učenike, propovijedao na Mrtvom moru, u Jordanu, kod Beth Šeana i tražio unutarnji preporod, pokajanje i pokoru te ih je u znak duševnoga preporoda krštavao u Jordanu. Posljednji je prorok. (...) Pretkazao je Kristov dolazak i prepoznao ga u osobi Isusa kada je Isus došao u Jordan Ivanu da ga krsti.“¹⁰⁵

Ivan Krstitelj je Kralju Herodu Antipi javno prigovorio zbog preljuba s Herodijadom, koja je bila žena njegovog polubrata Filipa, zbog čega ga je ovaj dao utamničiti. Na proslavi Herodovog rođendana, Saloma, Herodijadina kći iz prvog braka, je na njezin nagovor od kralja tražila glavu Ivana Krstitelja na pladnju. Herod je tu obećanu želju i ispunio, a spomen na smaknuće sv. Ivana Krstitelja slavi se 29. kolovoza. Taj blagdan se još naziva i Glavosijek svetog Ivana Krstitelja.¹⁰⁶

Sv. Ivan Krstitelj smatra se zaštitnikom maltežana i karmelićana, izvora vode, seljaka, pastira, vinogradara, arhitekata, zidara, klesara, tesara, restauratora, kovača, krznara, gostioničara, pjevača, plesača, glazbenika, domaćih životinja i dr. Pomoćnik je pri glavobolji, kada se osjećaju vrtoglavice, vrućice, epilepsije, dječjih bolesti, straha, nevremena. Hrvati ga štiju i kao zaštitnika od demona i duševnih bolesti. U ikonografiji se često prikazuje s janjetom, držeći štap ili štap s križem.¹⁰⁷

U Hrvata, kao i kod drugih naroda u Europi i svijetu, uz blagdan sv. Ivana Krstitelja vezuju se razni običaji, ophodi, divinacije, vjerovanja, hodočašća, procesije, svete mise, pučka veselja, sajmovi, ivanjske pjesme, molitve. Noć prije blagdana sv. Ivana Krstitelja pale se ivanjske vatre. Vatra simbolizira pobjedu svjetla nad tamom.

Stari je hrvatski „običaj da se mladić i djevojka uzmu za ruke i preskaču vatru ivanjskoga krijesa, a vatru mladež preskače i pojedinačno. Taj običaj ima lustrativnu i apotropejsku funkciju. Pored krjesova, u hrvatskoj tradicijskoj baštini u ivanjske vatre spadaju i bakljari, mašalanje, lilanje. Prastaro je vjerovanje da vještice, more i druga

¹⁰⁵ Dragić, Marko i Dragić, Helena, *Sveti Ivan Krstitelj u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Croatica et Slavica Iadertina, 15/1 (15), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2019., str. 278.

¹⁰⁶ *Isto*, str. 279.

¹⁰⁷ *Isto*, str. 280.

demonska bića neće moći djelovati dokle god se vidi ivanjskih vatra i dokle god im se dim proširi. Blagdan sv. Ivana Krstitelja prije izlaska sunca prate i ophodi.¹⁰⁸

Paljenje ivanjskih vatri običaj je do kojeg se drži i u Dugopolju:

Dan prije, 23. lipnja, na ulican' se palila vatra i svitnjak da se spali guba. Do svetog Ivana uvi' ima gube, oni' glista po 'rastovini pa se pali svitnjak da posli više ne bude. I da dicu ne bole noge skakalo bi se priko vatre. To bi svaki komšiluk ima svoje. Al', šta bi činili... Di je Ivan, ta kuća triba na ulicu donit piće. I unda bi skakali priko vatre. Nego, prije se išlo boso pa bi bilo uni' crnji žuljeva, to su se zvali natoci. Čak i kad je ko liti prije iša po Mosoru, išlo se boso. Koji priskoči vatru, govorilo se da je taj najzdraviji, najjači, najotporniji na sve. Znalo se desit da kad je manja vatra, priskakalo bi i' više, a kad je velik plamen, ne bi iša' ni'ko. Posli su se i gume i palete počele palit', nikome se to ne bi dalo skupljat'. Bija je tu jedan čovik šta bi pravija šlake i une šandule, pa unda kad bi doli ispale brokve sve bi ti članjke iskusile. Bija ti je život 'ajme majko'. Navečer bi se dokasno uvik palija svitnjak, donilo bi se vina i ostalog pića i pivalo bi se. To je prije bilo obavezno. Nekad bi vatra bila tol'ka da bi zavatila stablo oraja šta se izvijalo iznad. Sad kad su provukli ovu struju i telefoniju, ne mo's svašta. Triba pazit'.¹⁰⁹

U Dugopolju se prije vjerovalo i da pepeo od svitnjaka liječi kostobolju. Djeca bi na vatri svitnjaka pržila mlade klasove žita i jela ih za sreću i obilje.¹¹⁰

„Blagdan sv. Ivana Krstitelja prije izlaska sunca prate i ophodi krijesovalja (krisnica, ladarica), hodanje po pepelu od ivanjskoga krijesa, umivanje i kupanje na vrelima, u rijekama i moru. Nekoć su se kuće, dvorišta, ulazna vrata (kapije) kitili za blagdan sv. Ivana Krstitelja, a žene i djevojke u zoru iznosile su odjeću i tkanine da ih ivanjske zrake obasjaju i zaštite od moljaca.“¹¹¹

Uoči blagdana čest je post, a mnogi vjernici bosonogi hodočaste svetištima koja su mu posvećena pa čak i klečeći na koljenima kruže oko tih svetišta ili oko svečevog kipa ne bi li im svetac izliječio tjelesne i duševne boli. Osim svete mise i procesije, česte su i pučke veselice.

¹⁰⁸ Isto, str. 275.

¹⁰⁹ Zapisao sam 2020. godine u Dugopolju. Kazala mi je spomenuta Mila Balić.

¹¹⁰ Dragić, Marko; Dragić, Helena, *Sveti Ivan Krstitelj u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Croatica et Slavica Iadertina, 15/1 (15), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2019., str. 284.

¹¹¹ Isto.

16. VELIKA GOSPA

Nakon poraza Turaka pod Bečom došlo je do velike odmazde nad kršćanskim narodom u Bosni i Hercegovini. Eugen Savojski je prodro do Sarajeva i razorio ga. U spašavanje ramskoga naroda u kolovozu 1687. godine krenuli su uskoci predvođeni Stojanom Jankovićem. Na Duvanjskom polju Janković je iz zasjede ubijen. U listopadu iste godine uskoci su, predvođeni fra Pavlom Vučkovićem iz Rame, izveli oko 5.000 Hrvata katolika. Ramski puk sa svojim fratrima napustio je Ramu noseći sa sobom čudotvornu sliku Gospe od Milosti.¹¹² Vjeruje se da je tu sliku darovao misionar sv. Jakov Markijski.¹¹³

Međutim, u svim je tim situacijama čudotvorna slika Gospe od Milosti ostala netaknuta.

Tek nakon što je Gospina slika nanovo smještena, počele su priče kako Turci planiraju provalu i napad na Sinj. Turci su najprije krenuli na Otok i ondje sve 'potukli'; žene i djecu su zarobili, a svega se tridesetak osoba koje su išle preko Cetine spasilo. Nedugo nakon, Sinj je opkoljen. Bitka je počela 8. kolovoza, a već toga su dana Gospina crkva pod Kamičkom i crkva svetoga Franje planule.

„Četiri su dana Turci nemilice iz topova tukli Sinj, a 14. kolovoza Mehmed-paša zapovjedio je opći juriš. U to su vrijeme starci, žene, djeca i nemoćni svećenici kroz plač i suze molili pred Gospinom slikom koju su stavili na oltar svete Barbare u crkvi svetoga Mihovila u središtu Sinjske tvrđave. Turci su tri puta jurišali, a onda su se najednom preplašili. Uzaludno su paše sabljama udarali svoje vojnike koji su u strahu bježali. U noći s 14. na 15. kolovoza paša se s vojskom povukao u Livno. Te je godine blagdan Uznesenja Blažene Djevice Marije bio u četvrtak. Poginulo je 10 000 turskih vojnika. Preživjeli turski vojnici pripovijedali su da su svake noći za vrijeme opsade Sinja, vidjeli ženu u jakoj svjetlosti kako hoda po zidinama grada.“¹¹⁴ U spomen na ovu čudesnu obranu, od 1715. godine trči se Sinjska alka.

¹¹² Dragić, Marko. *Zbilja o knezovima Nakićima i Vučkovićima u "Razgovoru ugodnom" i tradiciji*. Školski vjesnik, časopis za pedagoška i školska pitanja 52. (3-4) Split 2003., str. 283-295.

¹¹³ O tome više: Dragić, Marko. *Sveti Jakov Markijski u predajama i legendama Hrvata, Jakov Markijski i njegovo djelovanje u Bosni: zbornik radova*. Sarajevo: Katolički bogoslovni fakultet; Deževica: Župa Gospe Snježne, 2016, str. 241-260.

¹¹⁴ Dragić, Marko, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., str. 165.

Mnogi vjernici „iz svih krajeva Hrvatske, Bosne i Hercegovine i drugih zemalja cijele godine hodočasti Gospi Sinjskoj na zavjet“¹¹⁵, a posebice 15. kolovoza na blagdan Velike Gospe. Na taj dan, Gospino svetište posjeti i do nekoliko desetaka tisuća hodočasnika, od kojih većina idu bosonogi, neki i bolesni, a neki s malom djecom u naručju. „Na sam blagdan svatko je želio dodirnuti i poljubiti Gospin oltar uzdišući: *Gospe milostiva!, Gospe slavna! Zdravo Majko blagoslovljena! Djevice moguća! Prečista Djevice! Majko milosrđa! Gospe, moja mila!* Nastao bi takav metež da bi svećenici jedva služili misu.“¹¹⁶

I Dugopoljci drže do tradicije hodočašćenja već dugi niz godina:

*Išlo bi se oko tri ipo, četiri ure popodne nanoge u Sinj. Uvi' bi išli bosu. Lako je sad ić kad je asvalat, a prije su se dračili vinogradi. Uvik bi se išlo za blagon, di ko vidi grožđe, uleti i otkine. Unda bi ovi šta su prvi bili tu pa prošli, razasuli bi po putu drače. Kad dođeš gori, ideš na misu. Mise su bile svako malo, ka i danas. Uvik je bila i velika misa i išlo bi se u prosesiju. Nakon mise, vraćali bi se vlakom' nazad. Iša je vlak od Splita do Sinja. Bile su dvi stanice, jedna izna' Kapele, druga tamo kod Koprivnog.*¹¹⁷

17. SVETI ROKO

Sveti je Rok svetac kojeg Hrvati silno štiju. „Najčešće se navodi da je sv. Rok rođen 1295. godine u drevnom gradu Montepellieru u južnoj Francuskoj u bogatoj obitelji. Postoje pretpostavke da je kraljevskoga podrijetla – aragonskoga ili s Mallorce ili iz Mađarske. U hrvatskoj tradiciji je da su Rokovi roditelji bili otac, grof Ivan i majka, grofica Liberija. Njegovi su se preci borili za oslobođenje Svete zemlje. Prema najstarijem Rokovu životopisu njegovi su roditelji dulje vremena bili bez poroda. Molili su i zavjetovali se i Bog im je dao sina kojemu su nadjenuli ime Rok.“¹¹⁸

S obzirom na to da je imao mrlju u obliku križa, za Roka se smatralo da mu je suđen redovnički život. Rano je ostao bez roditelja, a sav je novac razdijelio siromasima, kao i drugi sveci spomenuti u ovom radu. Onda je „stupio u Treći red sv. Franje te se kao siromašan

¹¹⁵ *Isto*, str. 168.

¹¹⁶ *Isto*.

¹¹⁷ Zapisao sam 2020. godine u Dugopolju. Kazala mi je spomenuta Mila Balić.

¹¹⁸ Marko Dragić, *Sveti Rok u tradicijskoj katoličkoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost, Časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XI (2), Kršćanski akademski krug, Zagreb, 2013., str. 167.

hodočasnik uputio prema Rimu. Na hodočašću u Rim, Rok se zaustavio u mjestu Aquapendente gdje se dao na pomaganje okuženih bolesnika u bolnici. Tada se u toj bolnici dogodilo nekoliko čudesnih ozdravljenja.¹¹⁹

U idućih nekoliko godina zaustavljao se u više mjesta i ondje je bio na raspolaganju za pomoć oboljelima od kuge. Međutim, i sam je obolio od kuge u Piacenzi.

„Sklonio se u šumu i ondje hranio biljem. Neki životopisci spominju da mu je tada svaki dan dolazio pas noseći mu komad kruha. Taj prizor ovjekovječili su mnogi slikari. Talijanski patricij Gottardo Pallastrelli, naišavši na bolesnog Roka u šumi, upustio se s njim u razgovor. Patricij nije bio vjernik, ali se pod utjecajem Roka obratio, prihvatio ga i njegovao, dok Rok nije ozdravio. Ozdravivši, Rok se vratio u svoj zavičaj. Iscrpljen od teške bolesti, bio je posve izobličen tako da ga nisu mogli prepoznati. Uhitili su ga i doveli pred suca koji je bio njegov ujak.“¹²⁰

Nakon što ga ni ujak nije prepoznao, dao ga je utamničiti. Pet je godina bio u zatvoru i ondje je ponovno obolio od kuge. Tek je svećeniku koji mu je podijelio svete sakramente otkrio tko je, navodi Dragić. Nakon tih pet godina u tamnici, pronašli su ga mrtvog u njegovoj ćeliji koja je bila obasjana nebeskim svjetlom. Pokraj njegovog tijela pronađen je zapis: 'Svi koji obole od kuge i zaištu pomoć sv. Roka, sluge Božjega, bit će iscijeljeni'.¹²¹ Preminuo je 16. kolovoza 1327. godine, a na taj datum slavi se njegov blagdan.

Na blagdan sv. Roka narod hodočasti svetištima koji su mu posvećeni, održavaju se procesije i velika su slavlja. Sveti Roko iznimno je štovan svetac u Dugopolju. Narod mu se preporučuje:

*Zdravo, Roko, naš prisveti,
od poroda izvrsnoga,
s križem rođen i začet,
s live strane boka svoga.*

Pripjev:

Sveti Roko, Boga moli,

¹¹⁹ Isto.

¹²⁰ Isto.

¹²¹ Isto.

*da nas kuga ne umori!*¹²²

Svake bi godine u Dugopolju na ovaj blagdan bilo veliko slavlje, a narod se trudio obilježiti ga na što bolji način:

*Za svetoga Roka se u crkvu u Kutima uvijek ide, ipak je tamo njegova crkva. Unda bi nas vratili kućan', svak svoj rod i svoje prijateljstvo. Tako, spremija bi se bolji ručak i unda bi bilo kolo na Plitači. Uvijek se radija bolji ručak, kako je ko u mogućnosti bija. Svi su unda pretežno bili za zaradit, da si moš nešto i priuštiti. Pokojni moj ćaća, ako je bila koja dobra ovca i bila potriba za paran', proda bi bolju ovcu, a za nas bi ubija onu šta bi joj ispali zubi, šta više nije bila za držanje. I svak je živija od ono zeru plaćice, svak je želija nešto napraviti i nekako bi se snalazija.*¹²³

„U Dugopolju više puta u godini pjevali su se lecijuni; na Gospu od Karmena, Gospu od Sniga, na Imena Marijina, Svetoga Roka, Gospu od Zdravlja. Lecijuni su se pjevali prije svečane mise, kao uvod u blagdan, a tada bi se vjernici i ispovijedali da bi se mogli pričestiti i dobiti prošćenje.“¹²⁴

18. SVETI MIHOVIL I SVETI JERONIM

Sveti Mihovil (Mihael) (hebr. „tko je kao Bog“) arkandeo, svetac je kojega štuje i Istočna i Zapadna Crkva. On je vođa nebeske vojske i pobjednik u borbi protiv pobunjenih anđela. Branitelj je apokaliptične Žene i pobjednik sedmoglavoga Zmaja. Također je voditelj blaženih duša u raj. Po starim predodžbama, „vagat“ će duše na Posljednjem sudu.

Zaštitnik je hrvatske policije i vojske. Blagdan svetog Mihovila je 29. rujna. Kult svetog Mihovila na Istoku je počeo u 4. stoljeću, a na Zapadu koncem 5. st. ukazivanjem u špilji na Monte Garganu u Italiji. Kult se snažno proširio za vrijeme Mihovilova ukazanja papi Grguru Velikom, koji je za vrijeme kuge ugledao arkandela Mihovila nad Hadrijanovim mauzolejom u Rimu koji je od tada prozvan Anđeoska tvrđava. Treće Mihovilovo ukazanje bilo je u 8. stoljeću u špilji na Mont Saint-Michelu u Francuskoj.¹²⁵

¹²² *Isto*, str. 180.

¹²³ Zapisao sam 2020. godine u Dugopolju. Kazala mi je spomenuta Mila Balić.

¹²⁴ Marko Dragić, *Sveti Rok u tradicijskoj katoličkoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost, Časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XI (2), Kršćanski akademski krug, Zagreb, 2013., str. 180.

¹²⁵ *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, priredio Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 401-402.

Sveti Jeronim rođen je oko 347. godine. „Kao mladić uputio se na školovanje u Rim te ubrzo svojim znanjem postade govornik da mišljaše da u njemu Ciceron uskrsnu.“¹²⁶ Po završetku školovanja, odlučio se uputiti u svijet. Marljivo je proučavao Bibliju. U Antiohiji je još više produbio svoje biblijske nauke i usavršavao se u židovskom pismu. Nakon toga, četiri je godine živio kao pustinjak hraneći se biljkama i korijenjem.

„Pozvao ga je biskup carigradski Grgur koji je Jeronimu bio učitelj. Papa Damaso naredio mu je da dođe k njemu te mu je dodijelio jednu parokiju i zato se Jerolim piše kardinalom. U Rimu je ostao tri godine propovijedajući i pišući ondje. Ponovno ode u Jerusalem te pored jasala gdje se Isus rodio ozida jedan Kloštar i ondje nastavi činiti pokoru. Četrdeset godina je ondje u pokori živio. Mnogi su mu vladari slali pisma da ih tumači. Sve je nevjernike zbunio i hrabro protjerao.“¹²⁷

Jednom je imao susret s lavom koji mu je pokazao nogu gdje mu je trn bio zaboden, a sveti Jeronim ga je izliječio. Bibliju je preveo sa židovskog, a Novi zavjet s grčkog jezika. Dragić navodi kako postoje još mnoga dijela koja je sv. Jeronim napisao materinjim jezikom. Umro je 30. rujna 422. godine, a toga dana slavi se njegov blagdan.

Postoji i legenda da se jedna djevojka zavjetovala svetom Jeronimu. Jedan se mladić zaljubio u tu djevojku, ali pošto ju nije mogao osvojiti, otišao je čarobnjaku da on upotrijebi svoje čarolije. Čarobnjak je poslao đavola da odradi posao, no ovaj se vratio rekavši da ga je sv. Jeronim istepao. Čuvši to, mladić, čarobnjak i djevojka su se udružili i zavjetovali sv. Jeronimu. Njih su dvojica postali fratri, a djevojka časna sestra.¹²⁸

Sveti Mihovil i Jeronim zaštitnici su Dugopolja i njegove župe, a *'Ide dernek Mijovija sveti, e, da mi se zavrtit na peti!'* slogan je koji se toga dana često čuje. Navedenim blagdanima veliko je slavlje. Jeo se pršut i juha, a peklo se janje. Svaki blagdan imao je određeno mjesto gdje se igralo kolo i gdje su se sastajali mladi. Tako se kolo za sv. Roka igralo na Plitači, za sv. Antu kod Reljića kuće, a za Gospu u dnu polja, Gospu od rožarija te sv. Mihovila i Jeronima kod Balića duba.¹²⁹

U nas su ti Mijovil i Jerolim glavni, to je naše župno slavlje. Na Mijovila i Jerolima bi se igralo kolo kod Balića duba, ki i na Gospu u dnu polja. Zato se i govorilo uvik:

¹²⁶ Dragić, Marko, *Književnost katoličke obnove i prvoga prosvjetiteljstva (Hrvatska barokna književnost), (sveučilišni priručnik)*, Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, Split 2006. 24.

¹²⁷ Isto, str. 25.

¹²⁸ Isto.

¹²⁹ Zapisao sam 2016. godine u Dugopolju. Kazao mi je pokojni Dinko Radan (Zeles), rođen 1938. godine u Dugopolju, umro 2018. godine.

'Kolo buba kod Balića duba!' Prvo bi išla rana, tiha misa. Kasnije bi bila kasna, svečanija misa. Došli bi i furešti... sva bliža rodbina šta inače nisu u Dugopolju, došli bi, bilo bi i' nekad i po dva'es't u koga. Tute bi se isto obilniji ručak mora spremić'. Tute bi i janje, tute bi se i brav' ubija. Jer, kokot bi ima june pa bi ubija pa bi se i kupilo. Kokot bi ubija ovce pa bi kokot kupija i ovce, neko i cilo janje... ko nije ima svoje. Janjci bi se malo ranije janjili pa bi već bili stari za Mijovila. Za svetog Antu su bili najlipši, za Mijovila su već malo stari za peč'. Teško bi i'ko o'ša do Sinja i kupija prase. Oni su bolji bili sa spizon pa bi kotili gude. Neko bi i uzeja pa bi ispekli na po' prase. Neko bi i cilo, kad bi ima više, onizi', gosta za Mijovila i Jerolima. Pršuta bi isto uvi' bilo, to najprvo serviraš. Iza toga ide juva, plivala bi uvi' gori mast. Stavljali bi se uvi' veliki makaruni, bili su i debeli tol'ko da bi moga cili prsta kroza nj provuć'. Kad bi nas se puno skupilo, 'ko će tad dat za nas sve pinjura i žlica. Onda bi mi dica nekad jili prstima, natakneš makarun na prsta pa jideš. Najili bi se nasuvo manistre. Tribalo se snać' ako misliš štokot pojist. Unda se nije imalo. Kad dođeš na Balića duba, kolo bi se igralo dugo u noći. Izmjenjivali bi se momci i cure, stariji i mlađi. Isto su cure za Mijovila i za Božić pripremile, pa kako-tako, robu novu. Svaka bi gledala novu šotanu kupit', i jaketu. To bi se znalo da je udana žena dok je u krožetu i u komišu. Tute bi se uvi' tražilo momka il' curu. A di bi se drugo i vidili u to doba?! Jedino po vlaku kad bi 'ko iša di radit, il' ovako kad se kolo igra. Momak curu u kolo izvede i zaigraju i, unda pomalo, igrajuć', dođu do priče... pa, ako šta bude, bude.¹³⁰

19. SVI SVETI I DUŠNI DAN

Počeci obreda i običaja vezanih uz sjećanja na pokojne sežu u 7. stoljeće. „Štovanje Dušnoga dana 998. godine uveo je benediktinski opat iz Clunyja, sveti Odilo. Papa Klement V. službeno je taj blagdan potvrdio 1311. godine.“¹³¹

Dušni je dan spomendan kada se vjernici diljem svijeta sjećaju svojih mrtvih. On se slavi 2. studenog, dan nakon Svih Svetih (1. studenog). Ako Dušni dan pada na nedjelju, slavi se dan iza, 3. studenog. U Hrvata, Dušni se dan još naziva i Mrtvi dan. „Na Dušni se dan na

¹³⁰ Zapisao sam 2020. godine u Dugopolju. Kazala mi je spomenuta Mila Balić.

¹³¹ Dragić, Marko, *Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini*, *Obnovljeni život*, časopis za filozofiju i religijske znanosti, 68 (3), Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2013., str. 418.

groblje nosi cvijeće i pale svijeće. U novije se vrijeme taj običaj, uglavnom, pomaknuo na blagdan Svih svetih.¹³² Najvjerojatnije je to zato što je blagdan Svih svetih neradni dan i ljudi tada mogu u miru obaviti posjete grobljima. O kultu pokojnika svjedoči i pokojnička svijeća, navodi Dragić. Osim što se pale svijeće, na grobove se nosi i cvijeće. Prije se to cvijeće uglavnom bralo u vlastitom vrtu, ovisno o tome kako je tko bio u mogućnosti, a svijeće su bile voštane.

Za Svi Svete uvi' bi se, prije nije bilo ovol'ko lonaca i svića kupovat' i nosit'. Nisu bile ni ove sviće jer i' nije bilo, nego su bile voštenice. I unda bi uzeli onu višu voštenicu, nju bi nosili u crkvu i vratili bi je kući, a one manje voštenice bi na groblju palili i ostavljali. Prije je bila i osmina Mrtvoga dana, osan dana nakon Svi Sveti' i uvi' je bila misa i tada. Bile su i po tri mise ujutro na Mrtvi dan. U pet, u šest i u sedam. I poslin toga bi bilo odrišenje grija na groblju. I nakon osan dana, opet bi bile mise i bilo bi odrišenje na groblju. Cvića bi mrtvačkoga, biloga, imali po vrtlu pa bi zalivali i brali i nosili. Nije tada ni groblje bilo veliko ka sada. Nije ni bilo prije uni' spomenika pa se nije uvi' znalo di ko leži. Ja kad god ponesen kršćene vode, bacin svagdi i zapalin sviću pa sad... Bog zna kome san je naminila, pa di bili, bili. Njijove kosti di jesu da jesu, bitno da i' se mi sitimo. Sićan se i kad bi prije babe, ako bi in dite poginilo, bombona u kesicu stavile i cvića, one metlice šta se stavlja sad u čaj, bi ubrali i još nekoga cvića pa odnile di jon je dite poginilo. Za Svi Svete bi se još išlo od kuće do kuće provat vino. To ideš samo po komšiluku, nisi iša po cilome selu. Išli bi probat čije je bolje vino. Zapravo se tako napiješ i lipo pivaš cilu noć. Bilo je veselo.

133

„Iščeznuo je negdašnji sporadični običaj da se pokojnicima na grobove nose i ostavljaju neka jela ili bi se noću ostavljao prostrt stol s jelima i pićem (ili samo pićem).“¹³⁴

Običaji do kojih se prije držalo i koji su bili od izrazite važnosti, danas padaju u zaborav. Nekoć je desetak muškaraca na Dušni dan cijelu noć zvonilo crkvenim zvonima, a taj dan karakterizirali su i pomaganje sirotinji i obred oprosta.

¹³² Isto.

¹³³ Zapisao sam 2020. godine u Dugopolju. Kazala mi je spomenuta Mila Balić.

¹³⁴ Dragić, Marko, *Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini*, *Obnovljeni život*, časopis za filozofiju i religijske znanosti, 68 (3), Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2013., str. 426.

20. ZAKLJUČAK

Tradicijska je kulturna baština blago koje je dobro čuvati jer ono uvelike obogaćuje narod. Tradicija je u općem smislu prenošenje znanja, spoznaja, vjerovanja, običaja i kulturnih vrijednosti s jedne generacije na iduću. Njome se čuvaju vjera, vrijednosti i, najvažnije, baština koju su nam ostavili naši preci. Običaji nekog naroda učvršćuju njegovu vezu s mjestom stanovanja i njegovim mještanima.

Godišnji običaji podrazumijevaju običaje koji se zbivaju svake kalendarske godine na određene dane. Pučki godišnji običaju ponavljaju se, a često se preklapaju s crkveno-vjerskim tradicijama i obredima. Predaje, običaji i vjerovanja igraju važnu ulogu u životima starijih ljudi koji ih prenose s generaciju na generaciju i prihvaćaju se takvi kakvi jesu. Slušajući priče svojih bake i djeda, kao i priče drugih starijih sumještana, primijetio sam da je u svima njima utkana ta tradicija, ti stari običaji, strahovi i vjerovanja. To je postalo dijelom njih samih. Važno je da se stari običaji, tradicije i vjerovanja i dalje čuvaju i prenose jer, kao što kaže narodna poslovice, bolje da propadne selo, nego običaj.

Izvori

Vlastiti terenski zapisi

Kazivači:

Mila Balić

pok. Dinko Radan (Zelev)

Mira Radan

Anđelka Balić (Đela)

Literatura

1. Alaupović-Gjaldum, Dinka, *O običajima životnoga i godišnjeg ciklusa u Dugopolju*, Zbornik radova općine Dugopolje, Zagreb-Dugopolje, 2001.
2. Asturić, Marina, *Veliki tjedan u bročanskoj-stonskoj kulturnoj baštini*, Ethnologica Dalmatica, 26 (1). Split, 2019., str. 67-96.
3. Balić, Stanko, *Kultura, kulturne udruge i njihovo djelovanje*, u Zbornik radova Općine Dugopolje, sv. I., Zagreb-Dugopolje, 2001.
4. Barać, Ivana, *Veliki tjedan u crkveno- pučkoj baštini širokobriješkoga kraja*, Croatica et Slavica Iadertina, Odjel za kroatistiku i slavistiku, 10/2, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2014. str. 375.-385.
5. Babić, Marko, *Šutnja Velike subote*. Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija, 2013.
6. Braica, Silvio, *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., str. 5-26.
7. Braica, Silvio, *Ciklusi godišnjih običaja – Božićni običaji*. Split. Etnografski muzej Split. 2002.
8. Braica, Silvio, *Poklade, korizma: ciklus godišnjih običaja*, Etnografski muzej, Split, 2003.
9. Čapo Žmegač, Jasna, *Etnografija: svagdan i blagdan hrvatskoga puka*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998.
10. Čapo-Žmegač, Jasna, *Hrvatski uskrсни običaji*. Zagreb. Golden marketing. 1997.
11. Dragić, Helena, *Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica*. Croatica et Slavica Iadertina, 13 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2017., str. 235.-252.
12. Dragić, Marko, *Štovanje sv. Josipa u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*. Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XIII (2), Kršćanski akademski krug (KRAK). Zagreb, 2020., str. 145-170.
13. Dragić, Marko; Dragić, Helena, *Sveti Ivan Krstitelj u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Croatica et Slavica Iadertina, 15 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2019., str. 275-329.
14. Dragić, Marko, *Tijelovo u hrvatskoj katoličkoj crkveno-pučkoj kulturnoj baštini*. Crkva u svijetu 54 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split, 2019., str. 59-81.
15. Dragić, Marko, *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*. Ethnologica Dalmatica 25 (1), Etnografski muzej Split, 2018., str. 37-66.

16. Dragić, Marko, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., str. 153-177.
17. Dragić, Marko. *Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja 14 (2), Zagreb, 2016., str. 259.-281.
18. Dragić, Marko. *Sveti Jakov Markijski u predajama i legendama Hrvata*. Jakov Markijski i njegovo djelovanje u Bosni: zbornik radova. Sarajevo: Katolički bogoslovni fakultet; Deževica: Župa Gospe Snježne, 2016, str. 241-260.
19. Dragić, Marko. *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), Split, 2015., str. 303-323.
20. Dragić, Marko. *Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XIII (2), Zagreb: Kršćanski akademski krug (KRAK), 2015., str. 141-163.
21. Dragić, Marko. *Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, Ethnologica Dalmatica, 22 (1), Etnografski muzej, Split, 2015., str. 5-42.
22. Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 155-183.
23. Dragić, Marko. *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 399-435.
24. Dragić, Marko. *Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini*, Obnovljeni život, časopis za filozofiju i religijske znanosti, 68 (3), Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2013., str. 417-426.
25. Dragić, Marko, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*. Croatica et Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 269-313.
26. Dragić, Marko, *Sveti Rok u tradicijskoj katoličkoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost, časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XI (2), Kršćanski akademski krug, Zagreb, 2013., str. 165-182.
27. Dragić, Marko, *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2012., str. 155-188.
28. Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina 6 Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 229-264.
29. Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*, Titius, 3., Split, 2010., str. 111-161.

30. Dragić, Marko. *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 67-91.
31. Dragić, Marko. *Spasovo u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 44 (3), Split, 2009., str. 305.-328.
32. Dragić, Marko. *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 414-440.
33. Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
34. Dragić, Marko. *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*. Crkva u svijetu 42 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 96-117.
35. Dragić, Marko, *Književnost katoličke obnove i prvoga prosvjetiteljstva (Hrvatska barokna književnost)*. Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, Split, 2006.
36. Dragić, Marko. *Zbilja o knezovima Nakićima i Vučkovićima u "Razgovoru ugodnom" i tradiciji* Školski vjesnik, časopis za pedagoška i školska pitanja 52. (3-4) Split 2003, str. 283-295.
37. Gulin, Ante, *Dugopolje: zbornik radova općine*, Općina Dugopolje, Zagreb-Dugopolje, 2001.
38. Jurilj, Zorica, *Korizma i Uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini*. Ethnologica Dalmatica, vol. 25, br.1, 2018., str. 5-35.
39. Kelava, Josipa. *Korizmeno-uskrsni običaji u Posušju*, Bosna franciscana, 50. Sarajevo: Franjevačka teologija, 2019., str. 263-292.
40. Kelava, Josipa. *Božićno razdoblje u tradicijskoj baštini posuškoga kraja*. Croatica et Slavica Iadertina, 13 (1). Zadar: Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru. 2018., str. 157-171.
41. Kelava, Josipa. *Badnjica u kulturnoj baštini posuškoga kraja*. Ethnologica Dalmatica, 24 (1). Split: Etnografski muzej, 2017., str. 5-21.
42. Kelava, Josipa. *Advent u tradicijskoj kulturi posuškoga kraja*, Motrišta, 92. Mostar: Matica hrvatska Mostar, 2016., str. 62-72.
43. Ivanišević, Frano. *Poljica, narodni život i običaji*, reprint izdanja JAZU iz 1906. i neobjavljena građa, Književni krug Split, Split 1987.
44. Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, Uvod u književnost, IV. Poboljšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.
45. Kutleša, fra Silvestar, *Život i običaji u Imočkoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997.

46. *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, priredio Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990.
47. Marinović, Ivana, *Veliki tjedan u crkveno- pučkoj baštini širokobriješkoga kraja*, Croatica et Slavica Iadertina, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Vol.10, No. 10/2, Sveučilište u Zadru, 2014., str. 375-385.
48. *Narodne lirske pjesme*, priredio Olinko Delorko, PSHK, knjiga 23, Zora, MH, Zagreb, 1963.
49. Rihtman-Auguštin, Dunja, *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb 1995.
50. Skok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga prva A – J, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1971.
51. Tomašević, fra Luka, *Između zemlje i neba*, (Vjera i moral u životu kršćana Sinjske krajine u 18. stoljeću). Knjižnica «Gospa Sinjska» knjiga br. 6, Sinj 2000.

Sažetak

Tradicijska kulturna baština skup je običaja, tradicija i dobara u povijesti nekog naroda. Prenošenjem običaja i tradicija s generacije na generaciju narod dobiva na kulturnom i duhovnom planu, stvarajući budućim naraštajima bogatstvo koje je neprocjenjivo. Usmene predaje, običaji i vjerovanja igraju važnu ulogu u životima starijih ljudi koji su pomogli u njihovom očuvanju. Neki običaji, tradicije i vjerovanja i dan danas se čuvaju, a implementirani su, makar malim dijelom, u suvremene živote naroda koji tu živi. Godišnji običaji ponavljaju se iz godine u godinu, a uglavnom su vezani uz određene crkveno-kalendarske datume. U ovom se radu navode godišnji narodni običaji vezani uz pojedine blagdane i spomendane, kao što su Badnji dan, Božić, Nova Godina, Sveta Tri Kralja, Velike Poklade, Uskrs, Svi Sveti, ali i spomendani brojnih svetaca koji se slave u Dugopolju. Zabilježene su opće karakteristike pojedinih blagdana i spomendana, kao i lokalne posebnosti karakteristične za dugopoljski kraj.

Ključne riječi: Dugopolje, tradicija, kulturna baština, običaji

TRADITIONAL CULTURAL HERITAGE RELATED TO HOLIDAYS AND MEMORIAL DAYS IN DUGOPOLJE

Summary

Traditional cultural heritage includes different customs, traditions and goods that are part of the history of a nation. By passing these customs and traditions down from generation to generation, the nation is enriched on both cultural and spiritual level, creating a priceless fortune for the generations to come. Oral traditions, customs and beliefs play an important role in the lives of the elderly people who have helped in preserving them. A lot of the customs, traditions and beliefs are being kept alive even today, and they are all, to a certain extent, implemented in the contemporary lives of the people residing in a certain area. Annual customs are repeated year after year and they are mostly connected to certain dates in the Liturgical calendar. This paper talks about the annual folk customs related to certain holidays and memorial days, such as Christmas Eve, Christmas, New Year's Eve, Epiphany, Great Carnivals, Easter, All Saints' Day, and other saints-related memorial days celebrated in Dugopolje. Some general information and characteristics of the mentioned holidays and memorial days are noted, along with some local specialties typical for the Dugopolje area.

Key words: Dugopolje, tradition, cultural heritage, customs

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja JOSIP RADOVAN, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice HRVATSKOG I ENGLJSKOG, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo ^{JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI} mojeg vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 8.7.2020.

Potpis

**IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOGA/DIPLOMSKOGA RADA (PODCRTAJTE
ODGOVARAJUĆE) U DIGITALNI REPOZITORIJ FILOZOFSKOGA FAKULTETA
U SPLITU**

Student/Studentica: JOSIP RADOVAN

Naslov rada: TRADICIJSKA KULTURNA BAŠTINA UZ BLAGDANE I
SPOMENIKANE U DUGOROLJU

Znanstveno područje: HUMANISTIČKE ZNANOSTI

Znanstveno polje: FILOLOGIJA

Vrsta rada: DIPLOMSKI RAD

Mentor/Mentorica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje): MARKO DRAGIĆ, prof. dr. sc.

Sumentor/Sumentorica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje): _____

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

LUCIJANA ARMANDA ŠUNDOVIĆ, doc. dr. sc.

NIKOLA ŠUNARA, dr. sc.

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanoga završnoga/diplomskoga rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice potpuno odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

- a) u otvorenom pristupu
- b) dostupan studentima i djelatnicima FFST-a
- c) dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6 mjeseci / 12 mjeseci / 24 mjeseca (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

U slučaju potrebe (dodatnoga) ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnomu tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak: SPLIT, 8. 7. 2020.

Potpis studenta/studentice: Radovan